

Р Ш 6 (2-Уч)
К 793

ПАВЛО ТИЧИНА

Стать і низькість

Б-У КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ +

Шифр РШ6(2-Ук) 793 Інв. № 2657878

Автор Тішчана, Павло.

Назва Сталь і міжність.

Місце, рік видання К., 1941.

Кіл-ть стор. 134, [2]с.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій [1] арт. портр.

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____ частина _____ вип. _____

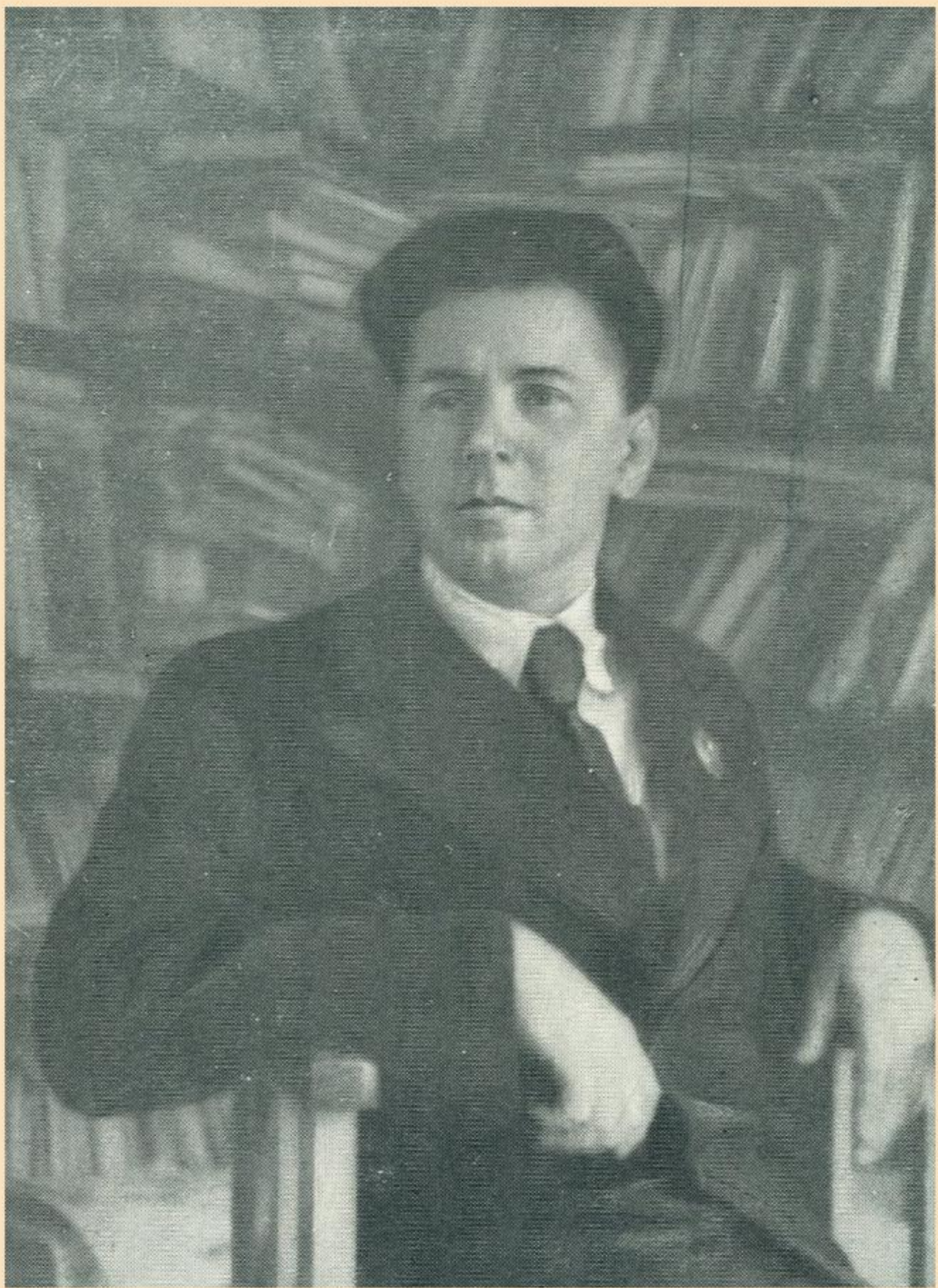
Конволют _____

Примітка: 19.09.2007,

Молд -

Державна
бібліотека
України

ПАВЛО ТИЧИНА

СТАЛЬ
І
НІЖНІСТЬ

Державна
бібліотека
України

Бібліотека

Управління Службою Книжкової
Версії при Раді ВР УРСР

ДЕРЖАВНЕ
ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КНІВ 1941

Редактор
А. Р о з і н
Художній редактор
М. Ш а н ш е й н
Техкерівник
С. Бі л о к і н ь
Коректор
С. Ц и ц л а к о в а

Дереворити художника О. Р у б а н а.

Оправа художника А. Б а г а н е р а.

I

НА ОДЕРЖАННЯ ОРДЕНА

Я одержав нагороду.
Що скажу своїму народу?
Тільки те, що я із ним
буду жить життям одним.
Буду піснею дзвеніти,
і мужатись і мужніти,—
через довгі мости
переходить і рости.
Ой, яким же мені бути:
з холодочком м'яти - рути?
Чи суворим як той став,—
щоб аж ворог трепетав?
Розстановка ж сил у світі
і жорстока і складна.
Ще Європа в ближнім літі
стрепенеться аж до дна ...

І народ як нива грає,
голосом відповідає:
сталь і ніжність, любий мій,
поєднать в собі зумій.
Все вмісти в душі:— і м'яту,

і Європу перем'яту:
ти узорами узорсь,
до глибин перепрозорсь.
А прозорість тут не проста:
мускулиста, повнокоста,—
що могла б і жить, і жить,—
кров по жилах в ній біжить...

Я одержав нагороду.
Слава Сталіну й народу!
Слава тим, хто мене вів,
соками землі живив!
Ой, ти, земле, люба земле,—
всю ж тебе душа приємле.
Ти рахманна і пухка,
сонця промінь — як рука...
Сонце гріє і голубить,
на геройство серце будить;
і давно збудився я:
он сичить на нас змія...
Та хіба ж я можу бути
з холодочком м'яти - рути?
Ні тим більш сховатись десь:
світ розколюється ж весь!

І народ як нива грає,
голосом відповідає:
від укусів та від жал —
відбивайся як кинджал!
Все вмісти в собі:— й природу,
й думи вільного народу,
й запах рідної землі,
повні зорі на Кремлі...
Ти повнися повнотою —
творчою, презолотою,
що могла б і жить, і жить,—
кров по жилах в ній біжить...

1939 р.

ПІСНЯ ПРО СТАЛІНА

Сад зелений — що є краще,
як кругом цвіте, росте ?
У країні нашій славній
все кругом цвіте, росте !

На дитячу повну долю
лється мов із повних чаш.
Любимо тебе ми, Сталін,
рідний батьку наш !

Книга й школа — що є глибше,
як з наукою дружить ?
Тож як мудрості доходиш, —
хочеться і жить, і жить !

В нас найперший є учитель,
знає вся його земля,
Любимо тебе ми, Сталін,
усміхнись з Кремля !

Сила, юність — що прекрасніш:
вічно бути молодим !
Ворога труснуть нам треба,
так труснуть, щоб тільки дим ...

Будем смілі ми й відважні,
так, як Сталін на фронтах.
Любимо тебе ми, Сталін,
славний у віках !

Батьківщина — що миліше,
Як земля ота свята ?

Яблуні по всім просторі,
тече річка золота ...

Корабель пливе рікою,—
що йому глибокий вир?
Любимо тебе ми, Сталін,
дужий богатыр!

1940

* *
*

Живи, живи, красуйся,
Червона Україно!
Свободи ясне сонце
осяєває нас.

Поглянь: взялись за руки
і йдуть до праці разом
і шахти, і заводи,
і села, і міста.

Підкорені під ноги,
вже вороги не встануть.
Дихни на повні груди,
народе любий мій!

А скільки в нас багатства
і щастя золотого!
Бери його рукою —
не вибереш до дна.

Того, що дав нам Ленін,
того, що дав нам Сталін,
і дітям і онукам
на вічний стане час!

1940

ПІСНЯ ПРО МАРШАЛА ТИМОШЕНКА

Славу славному, пречудову
ми співаємо тому,
хто по Сталінову слову
вів полки на вражу тьму!
Сонце сяє, грають ріки...
Будь здоров навіки,
Маршал Тимошенко!

Де за Виборгом країна,
там він 'шов в огонь і дим.
Білорусь і Україна
сином звать його своїм.—
Славте діяння героя!
Хай живе радянська зброя —
Армія Червона!

Правда нам одним відома,
рідне ставлення чутке.
З батрака і до наркома —
де можливо ще таке?—
Сяє сонце, грають ріки...
Будь здоров навіки,
Маршал Тимошенко!

Лютий сніг, а сонце гляне —
вже й слідів його не знать.
Тільки хай но ворог встане,
то й не втрапить де тікати!
Славте діяння героя!
Хай живе радянська зброя —
Армія Червона!

Ми щасливі, дні чудовні —
пісня радістю дзвенить:
Будем разом, сили повні,
батьківщину боронить.

Сяє сонце, грають ріки ...
Будь здоров навіки,
Маршал Тимошенко!

1940

ГАННУСЕНЬКА ІЗ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Ой річенька манюсінька
всі греблі розрива.
Стояла там Ганнусенька
і кидала слова:
— Течи, моя гарнюсінька,
на той бік, де права.
Хай чує ж бо матусенька,
що я іще жива.

Хай рученьку улюблену
хутчій мені подасть.
Ой скільки в ніч загублену
зазнала я нещастя!
Мою хатину рублену
спалила панська власть.
Невже ж оцю зазублену
не скину я напастя?

І їй в одну хвилиночку
матусенька: — Іду!
Ну хто ж свою дитиночку
не прийме до ладу,—
не справить їй хустиночку,
скупає у меду?
Хрещатий мій барвіночку
в зеленому саду!..

Взяла її — сиріточку —
й вернула всім полям,
і золотому житечку,
і ягідним садам.

Ще й брівоньку, як ниточку,
погладила отам:
мою маленьку квіточку
в обиду я не дам.

І стала жить Ганнусенька
в своїй сім'ї, в роду,
така русява русенька
з рум'янцем на виду.
Тут качечка, там гусонька,
ще й груші у меду ...
А щедрая матусенька
раділа у саду.

1939

РУМ'ЯНА ТА РУСА

Був прекрасний той день. Небо — тихе та чисте.
Але щось відчувалось у настроях врочисте.
І кругом — так немов би тремтіла земля:
то почули ми голос з Кремля.

І лились нам слова, як густе молоко у бідони.
Раптом глянули — на Заході відсунулись кордони!
І не курява, й не сарана, і не сніг миготить,—
а то просто із шляхти пір'я летить ...

А червоні прапори там коливають - коливають.
Спочиваючи, бійці славному пісню співають —
про мудрого Сталіна і про наш народ,
що в своїм стремлінні не знає загород.

І виходить тут Гоголь: — Ой, Галицька земле! —
Руки простягає, до серця він її приємле.—
— Галицька, люба, нещасна ... Це на тобі ж
століттями гуляв неситий панський ніж.

Чи це ж мені видиться, чи це мені сниться,
що від Сяну й по Дінець гнучкая пшениця!
А її все вітри колюють та колюють.
Виноградні сади, як водоспади, висять ...

І виходить Шевченко, сміється та плаче.
А сонце над ним, а сонце ласкаве, гаряче:
— Будь здоров, Тарасе ... Хвилинка ж яка!
Зустрічай Федьковича, цілуй Івана Франка.

А червоні прапори там коливають - коливають.
Спочиваючи, бійці славному пісню співають —

про мудрого Сталіна і про наш народ,
що в своїм стремлінні не знає загород.

Гей, свободо ж моя, ти рум'яна та руса!
Довгожданеє щастя українця й білоруса.
Де сама нужда ходила — боса, гола,
там тепер дозвілля, пісня, рідна школа.

Чи це мені видиться, чи це мені сниться,
що від Сяну й по Дінець гнучкая пшениця!
А її все вітри колосять та колосять.
Виноградні сади, як водоспади, висять ...

А червоні прапори та й коливають - коливають.
Спочиваючи, бійці славному пісню співають —
про мудрого Сталіна і про наш народ,
що в своїм стремлінні не знає загород.

1939

* *
*

В українськiм мiстi Львовi
всi трудящi йдуть, спiвають,
а вгорi, а вгорi —
скрiзь по вiтру так i мають
та здоров'ям же здоровi,
гей, червонi прапори!

По майданах, на просторi
i промови i оркестри,
а вгорi, а вгорi —
п'ятикутнi яснi зорi.
Ой, братове й любi сестри,
ми вже вiльнi на зорi!

Вiльнi, вiльнi! — клич лунає,
ще й гармонiй перебори,
а театр — аж гримить:
там iдуть Народнi Збори,
з грудей «слава» — виринає,
з грудей тисяч в одну мить.

Ми звiльнилися по слову,
що дала Радянська Влада
у Москві у Кремлі:
жить без пана i без гада!
Славте мову цю чудову
на оновленiй землi!

Ця ж бо мова для народу
вище всiх пiсень, симфонiй.
Ах, вона — як два крила,

між яких летить свобода.
Слава Армії Червоній,
що нам руку подала!

В цій годині превеличній
бачим сонце, сонце права.
І за це — за молоде —
Сталіну найперше слава,
Партії Комуністичній,
що до щастя нас веде.

1939

Державна
бібліотека
України

Бібліотека

Управління Сторонами П. езидії
Верховної Ради з Р. Р

ФЕДЬКОВИЧ У ПОВСТАНЦЯ КОБИЛИЦІ

Що терпів од свого батька
чорнобров юнак Федькович —
ні словами не сказати,
ні душею не збагнути.
Тож одна сім'я і хата,
тільки б ось, здається, жити, —
алеж батько за старе був,
син же прагнув лиш нового.
І тому життя розбилося,
кожен день докори, кпини:
я в поліції працюю,
ти ж не визнаєш закону?
Чи в Лук'яна Кобилиці
бунтувать оде навчився?
Бачить син — у хаті пекло,
і не буде вже спокою.
Пісню спишеш на папері —
вирвуть з рук і пошматують;
слово скажеш про свободу —
кинуть палицею в тебе.
Бути злим, чи бути кротким —
що в житті найголовніше?
Світе мій, ну де ж шукати
задля себе порятунку?

Раз утік із цього пекла
молодий поет Федькович,
та й пішов собі на гору —
славну гору Буковинську.
Він іде, а вітер свище,
букові ліси колише,

темні хмари наганяє
на самій гори вершечок.
Він іде, а вже за шию
крапля впала ось холодна;
рантом блиснуло у хмарі —
й почалося гримотіння ...
Тут оглянувся навколо
легінь - сокіл, верховинець:
бачить — зяє чорний отвір
при дорозі в самій скелі.
Він забіг у ту печеру
та й став слухати природу.
А вона в великім гніві
сікла землю блискавками.
І шуміла шумом злива,
і ревіли з гір потоки,
і котилося каміння
аж туди кудись в безодню ...

Скрикнув тут од здивування
чорнобров юнак Федькович:
скільки я ходив у гори,
а такого ще не бачив!
Щоб за 'дну хвилину в небі
гнів згромадився великий.
Це ж так швидко може діять
лиш повстанець Кобилиця.
— А ти хто такий і звідки? —
враз почулося в печері.
Оглянувсь — нема нікого,
тільки темрява глибока.
Певно, звук лунає лунко
у порожній цій печері.
І продовжував словами
легінь - сокіл, верховинець:
— Та невже ж мені не вдасться

хоч колись його зустріти?
Щось мене до нього тягне —
протистояти не можу.
— А чому ж воно не властяться? —
знову голос той почувся.
І з глибини печери вийшов
велетень в простій одежі.

— Ти хотів мене побачить?
Ось я єсть... та ти не бійся:
ще нікого не зобидив
справедливий Кобилиця.—
І мовчав юнак Федькович,
усміхався ж Кобилиця,—
тільки блискало у хмарах
та ревли із гір потоки.
— Заспокойся, любий хлопче,
я тримать тебе не буду:
тільки злива перестане —
зразу ж пійдеш ти додому.—
І поплескав юнака він
по плечу рукою ніжно.
Усадив його на камінь,
сам же на стіну оперся.
І юнак розкривсь як квітка
і почав розповідати
про своє велике горе,
про гірку несправедливість.
— Краще б я не бачив неба,
краще б я не бачив сонця,
краще б я помер одразу,
ніж терпіть такі знущання! —
І сказав йому ласкаво
справедливий Кобилиця:
— Ой, дитя моє хороше,
любий житній колосочку!

Не клянись ти небом - сонцем,
в світі жить не зарікайся.
Швидше так зроби, щоб люди
на руках тебе носили.
Ти хотів ось допитатись :
що в житті найголовніше ?
Я скажу : — служити правді,
бідних визволять з неволі.
Ти хотів зм'якшити серце
на зеленій на природі ?
Навпаки, скажу, потрібно
гартуватись та міцніти.
Бо ще буде : весь народ наш
проти панства грізно встане ;
в боротьбі у тій кривавій
світ розділється надвоє !
Огоді твої нам сили
дуже, дуже придадуться —
як співця, як піснетворця,
як патхненника звитяги.
На Великій Україні —
грим повстань проти кріпацтва.
Гей, якби нам швидше зараз
їм поспіть на допомогу !
Не забудь, що тільки звідти
сонце волі, сонце зійде.
Певен я, що й Буковина
та зімється з тим народом.

Ну оце і все, здається,
що хотів тобі сказати.
Перейшла гроза, утихла, —
лиш шумлять іще потоки.
Осьде хліб перед тобою,
осьде сир, в глеку водиця —
підкрпись і йди додому,

і до битв нових готуйся.
Я б провів тебе охоче,
та виходити не можна,
щоб поліція не знала,
де повстання я готую.
В цій же самій у печері
жив колись Олекса Довбуш.
Значить, ти одержав силу
і від Довбуша й від мене.
Ну, прощай, іди ж тихенько,
щоб нога не посковзнулась.
Ой, дитя моє хороше,
любий житній колосочку!
— Прощавайте,— тут, уставши,
чорнобров сказав Федькович: —
ваших слів про гартування
я ніколи не забуду!
Буду в битву йти я першим,
буду визволяти бідних,
буду нашу Буковину
на схід сонця повертати.—
І пішов униз Федькович,
і пішов униз веселий.
Сонце виглянуло з хмари,
сонце путь йому світило.
І почав Федькович пісню,
аж усі зачудувались:
хто ж це там на верховині
про свободу нам співає?

1940

Ю Н Ъ

Чи нема про що писати,
чи мо' що приснилося,
що я думкою літаю,
в молодих літах витаю,—
пурх, пурх, пурх, пурх,—
вже й перелетілося.

Ось прийшов я в темний сад:
сад увесь хитається.
— Де ж вона? — спитав я вітра,—
десь, видно, сховалась хитра.
Цить, цить, цить, цить,—
солов'ям співається.

— Люба, мила, де ж ти є?
— Тут! — немов озвалося.
Я біжу: — найкраща в світі!
Аж то вишенька у цвіті —
хить, хить, хить, хить,—
та й перехиталося.

Тільки крапля десь там: кльоз!
аж вода одкльокує.
Я зітхаю: значить мила —
я зітхаю: розлюбила? —
Цить, цить, цить, цить,—
соловей прицокує.

Сам ти цить,— кажу йому.
Я з гуртка підпільного
лісом йшов, подерся дуже,
а коханій де й байдуже?

Я, я, я, я —
вроді божевільного.

Ой же і проклятий час!
Кров'ю в серце крапає...
Цар розпутний Миколашка,
церква, пуга та ще пляшка —
день - в - день, день - в - день
дряпає та й дряпає.

Щось почулось? Ні, то клен,
вітру в нім овація...
— Тут! — озвалось. Ну чекай же
я ловлю... вловив ось майже.—
Ні, ні, ні, ні,
молода акація.

Ще ж вона та й не цвілась,
а вже, бач, колючиться,—
з сміхом гілками вихає:
не кохає, не кохає,
кинь, киць, киць, киць,—
з іншим мила ручиться.

І від горя я схиливсь,—
хай життя б кінчалось...
Враз близенько люба стала,
ластівкою вщобетала:
— Що, що, що, що,
що з тобою сталося?

— Як то «що»? Давно я жду.
Поясни причиною,
поясни чого спізналась?
А вона: я так спішилась!
Ти, ти, ти, ти
звешся ще мужчиною?

Може в мене батько вмер,
а ти що ... із ревністю ?
— Як то вмер ... Чи ти жартуєш ?
Взяв її за руку : — чуєш ?
Ну, ну, ну, ну,
ну, пробач ! з душевністю.

— Та не вмер, а от ... в злобі
Миколашка грається.
— Як ? — я скрикнув. — Знов гадюки ?
— Не кричи, жандармам в руки
скрізь, скрізь, скрізь, скрізь
так же й попадаються.

Обнялися мовчки ми :
гнів же настрій викував !
Щічку гладив їй щокою,
а сам думав : смерть покою !
Цить, цить, цить, цить, —
соловей покликував.

І у тон моїм думкам
люба стрепенулася,
враз від мене відхилилась :
— це вже юнь моя скінчилась !
Юнь, юнь, юнь, юнь,
я їй не оглянулася.

Я ж не знала боротьби —
виростала, бавилась.
Батько заробляв руками,
десь бував з робітниками,
де ж, де ж, де ж, де ж —
тим я не цікавилась.

А тепер ... я вся горю,
годі бути закльованим !

Я жандармів тих понищу,
від гидот життя очищу,—
смерть, смерть, смерть, смерть,
смерть всім коронованим!

Взяти батька, а за що —
що не хтів коритися?
От тепер вже я прозріла,
ще б навчитись того діла:
смерть, смерть, смерть, смерть,—
над царем помститися.

— Люба! Ах, яке ж кріпке
наше це побачення!
Сильна ти — і я теж сильний.
Підеш ти в гурток підшільний?
Там, там, там, там —
там твоє призначення.

— Разом, любий? Поведи!
— Поведу, бо віриться:
правда в світі переборе.
Од царя таке в нас горе!
Ні, ні, ні, ні,
з ним душа не мириться.

І стояли ми удвох.
Півні десь горланили...
В óчах в неї срібне - злоте,
цілував її в сто - соте:
ще, ще, ще, ще,—
солов'ї аж ранили.

І стояли ми удвох
зрілістю одмічені.
— Ну, прощай,— вона сказала.
Я ж стояв, вона стояла.

— Ну, ну, ну, ну?
Підеш ти коли, чи ні?

Я сказав: — Та я вже йду.
Сам же — милуватися.
Милувався та тулився,
в саму душу їй дивився:
ще, ще, ще, ще,
вічно б так кохатися!

Без кінця воно тоді,
без кінця прощалося.
Пахли нам кущі бузові,
ледве мріли бірюзові —
тінь, тінь, тінь, тінь,
ї трохи розвиднялося.

Хтось на сході взяв кинджал —
бризнуло червоною ...
Ми про батька тут згадали.
Ранні птиці пролітали —
кря, кря, кря, кря,
ворон за вороною.

Вітер віяв, не вщухав.
Навпаки — обурено
пролетів по всьому саду,
з солов'я зірвав досаду.
Стій, стій, стій, стій, —
той озвався зажурено.

Ї ми розстались, розійшлись, —
чи то може снилося?
А я думкою літаю,
в молодих літах витаю, —
так, так, так, так,
так бо захотілося.

1940

ДИТИНСТВО ОВАНЕСА

Ой цвілась душа весняна
Ованеса Туманяна
і в долині й на горі
пречудовного Лорі!

Уночі він бачив зорі.
Сонце вдень — як на узорі —
по траві тихенько йшло ...
І так весело було!

І питав він: люба мамо!
Ти скажи — чи то ж так само
вміє й сонце говорити?
А чого ж воно мовчить?

Мати з сміхом: босоніжка!
Онде квітонька, як сніжка, —
ти б побіг та ізірвав,
мамі б тут не заважав.

Тільки слухай: гратись грайся,
та в долину не спускайся.
Ой, голівонько моя!
вбито ж там багатія.

— А за що ж то, мамо, вбито?
— Бо другим не дуже сито.
— Як не сито? І кому?
— Та мовчи ... бо ще в тюрму ...

Ованес біжить, стрибає.
З лісу ж старець видибає.

Очі в старця — блискіт лез,
ще й кричить він: барев цез¹!

Ой, рятуйте мене, братця!
Де б мені тут заховаться?
Там за мною вже біжать,—
швидше ж бо! не можна ждати ...

Зразу ж, як почула мати —
старця повела до хати.
Те імастутюн унес²—
повартуй тут, Ованес!

Сонце впало на травичку.
Мов зелену рукавичку—
то в один бік, то в другий ...
Ой узор же дорогий.

Ованес стоїть, вартує.
Значить, старця він рятує?
Старець втік з долини, із нив?
А кому ж він завинив?

Раптом винирнув ізнизу,
зза кущів та купи хмизу,
злий жандарм, що так і в'ївсь:
— Біг тут старець? де подівсь?

Ованес: — побіг тудою!
Ще й показує рукою.
— Де побіг? — Та он же, там!
Вниз побіг — я бачив сам.

— Як же вниз, коли я знизу?
Ти не строй мені комизу!

---

¹ По - вірменському: Добридень! Дослівно: Драстуйте вам!

² Якщо маєш обачність.

Біг він тут — і раптом щез?
... Вийшла мати: — барев цез!

— Що тут ви на мого сина!
Старець, кажете? — й часина
не пройшла, як дійсно біг.
Вниз спуститися він міг.

— «Вниз» та «вниз» — мов зговорились.
Ой діла ж нам сотворились!
Старець — знаєш, що зробив?
Він багатиря убив.—

І жандарм побіг од хати.
Усміхнулась тихо мати
— Те імастутюн унес —
молодець ти, Ованес!

Сонце впало на травичку.
Мов зелену рукавичку —
то в один бік, то в другий.
Ованес про себе: стій ...

— А за що ж ... того ... убито?
— Біднякам не дуже сито.
— Як не сито? — розкажи.
— Раю знать тобі. Біжи!

Ованес біжить, стрибає
й раптом біг свій зупиняє:
біднякам не сито жить? —
І замислений стоїть ...

А навкруг красує літо.
Каже Ованес: — Убито ...
Хоче ж їсти і бідняк?
Правда ж, мамо? Чи не так?

А навкруг шумить природа,
Віють вітри з огорода,
ще й хитають повний мак:
любий хлопче, тільки так!

Тільки так, а не інакше ...
Каже й мати: бідним м'якше
щоб було на світі жить —
треба їм же й послужить.
Бідним треба послужить.

1939

МАКСИМУ РИЛЬСЬКОМУ

Ще в семінарії як я учивсь,—
було, коли на кафедрі учитель
нам задає урок назавтра,— я
тихесенько спід парти витягаю
маленьку книжку. Звалася вона
чудесно так, що я й самую назву
все повторяв: на білих островах,
на білих островах ... Надворі осінь.
У класі тьмяно й непривітно. Сон
на мозок налягає. А учитель
скрипучим голосом кілки вбива
у мозок наш та й убиває. (Сам він
прямий як дошка був і підстригав
свою борідку на манер Ісуса).
— Параграф тридцять восьмий — всі найшли?—
Помовчить він. А потім раптом зверху
немов пристукне, як обухом: от,
візьміть про догмат трійці пресвятої
в відношенні його до розуму.
Чи зрозуміли?— Тут я механічно
кивав йому, а сам весь поринав
у книжку ту, що я тримав таємно
під «богословієм». Які вітри
мене гойдали! У які простори
заносили мої думки! Не знав,
не помічав я: та й коли ж це саме
на крилах знявсь я вгору?.. О! Земля —
внизу вже десь. Далеко! Я ж в блакиті
лечу щасливий ... Ах, як вільно тут,
як широко, могутньо! Ніжна хмарка
назустріч ось. Питає: утомивсь?
Сідай та одпочинь. І я охоче

сідав з краєчку на її, бочком,
на білім острові летючим. Небо
вгорі, внизу безодня. Широчінь
кругом, і легко дихається грудям.
Я піднімаю руки до хмарок,
що он ще вище наді мною. Стійте!—
гукаю,— та вони пливуть собі,
пливуть, на мене ж — жодної уваги!
Ага, ви так? чекайте ж бо тепер.
І я, в безодню кинувшись, на крилах
вирівнююсь в повітрі, рвучко знов
все вгору, вгору забираю, поки
аж не догнав хмаринок тих, і став
на їх хребті як гордий переможець.
Пливуть хмарки, а з ними й світ увесь.
А з світом я пливу в простори,— пісня
у мене ж вирвалася гучна!..

Але —

я раптом помічаю тут, що тиша
якась настала. Що це? В класі я!
Всі дивляться на мене. А учитель
підходить, як лисиця: повторіть,
що я сказав про бога! Сам — єхидно
всміхається. Та ось якраз дзвінок
(спасибі ж бо йому) на коридорі
кінець урока сповістив, і всі
зірвалися. Дежурний враз молитву
одтарабанив. І пішов собі
прямий як дошка вчитель. А до мене ж
весь клас гуртом: ну, де ти був? Куди,
куди це ти літав, що й не помітив,
як підійшов учитель? Я ж усім:
на білих островах я був,— ви чули?—
на білих островах!..

Я й справді ж бо,
на крилах мрії ніжною гойдавшись,

злітав аж ген туди, звідкіль мені
земля була — як на долоні. Знаю,
що мрія та могла б мене тоді
хто зна куди завести. А тим часом —
не завела ж. А тільки від нудьги,
від семінарської урятувала.
Та як же і не мріять: молодий
тоді я був ще! Як і той прозорий,
сердечний, чистий молодий поет,
що з ним я познайомився по книжці.
Тим більш, що після мрії ми ж ізнов
верталися на землю і краплі крові
вже бачили на ній, обдертій. Час
страшний то був, пустельний, чорний, дикий.
І вільне слово під «опіку» взяв
царизм проклятий. Це ж тоді загинув
Архип Тесленко! І я почув протест
у тій маленькій книжечці, що звалась
«На білих островах»: «Ганьба, ганьба
і сором нам!» Хотілося побачить
поета юного, чуткого.

Гей,

благословенна будь ти, молодосте!
Благословенно будь споріднення
і перегукування душ! Із мрійних
обидва ми зросли на земляних.
З малих стежок ми вийшли на широку
народну путь. І ти вже став трибуном,
співцем — та молодим же, молодим!
В щасливий час ми живемо. Бо слово
у нас — в повазі і любові. Час —
воістину презолотий! Іди ж,
поете любий, тим шляхом широким,
складай пісень, складай гучних, як та,
що весь народ її співає,— «Пісня
про Сталіна»!

1940

ПІСНЯ САНІТАРКИ

Про Анель Едуардівну Карпенко

Ви мене тут запитали:
чи я знала дива?
Одкажу вам: світе мийй!
Я така щаслива!

Я щаслива, сильна, горда,
до людини чула:
на собі ж ту силу дива
глибоко відчула.

Бувша хатня господарка,
що їй читать не вміла,—
крила я тепер вже маю,
та які ще крила!

Що як знімешся угору,
то далеко видно.
Над радянською землею
і тепло і рідно.

Слухайте, що я скажу вам,
товариство славне:
що було у мене в мріях,—
вийшло тепер явне.

Я ж людиною хотіла,
людиною стати!
Але бідним цар Микола
не давав зростати.

Батько мій тесав каміння,
мати — куховарка.
В хаті злидні, в хаті холод,
голод, сльози, сварка.

Тож пішла я найнялася
за гнилу тараньку.
Ще самій лише десятий,
а я вже за няньку.

Й прага я, й підлоги мила,—
що й не розігнешся.
Заїкнулась я про школу,
а пан в крик: смієшся?

Це як заводські та сільські
підуть всі учиться,—
чи спокійне ж буде панство
і цар і цариця?

Ти ж служи нам у покорі,
«бога чті» в печалі,
будем ми тебе тримати
мов би на причалі.

І я мовчки знов служила
лютій ненажері,
поки Жовтень наш великий
не відкрив нам двері.

Ви мене тут запитали:
чи я вірю чуду?
В Конституцію я вірю —
в Сталінську споруду!

Слухайте, що я скажу вам,
товариство чесне:
на собі ж це я зазнала
чудо пречудесне.

Революція як сталась,—
я знялась з причала,
в санітарки записалась
і на фронт помчала.

А на фронті на роботі —
чи мороз чи спека —
першою туди я рвалась
там, де небезпека.

І потроху та поволі
я зросла, окріпла.
Це ж не я одна в Союзі
жінщина розквітла !

Те, що зараз жінка робить,
на старе не схоже:
будувать, літать чи сіять —
все це вона може.

Ви мене тут запитали
про сестру і брата.
Та тепер же, як ніколи,
я на них багата !

Перев'язую я рани,
чи підношу ліки,—
погляд бачу я подяки —
рідного навіки.

А від власних ран буденних
ця ж робота — броня.
«Хрест червоний» — рідний батько,
а я його доня.

Як од тої біло - Польщі,
що пила, гуляла,

наша Армія Червона
брата визволяла,—

раненим бійцям пішла я
діять допомогу,
ще й других бо навертала
на цюю дорогу.

Ой, люблю ж суспільну справу,
справу золотую!
Закликаю всіх до неї,
палко агітую.

Бувша хатня господарка,
бідна та відстала,—
я тепер Міської Ради
депутатом стала.

Отже бачите самі ви,
товариство чесне,
що зо мною учинилось
чудо пречудесне.

Ах, мені моя робота —
мов та кріпка броня!
«Хрест червоний» — рідний батько,
а я його доня.

1940

НАТАЛЯ УЖВІЙ

Під гнітом царської сваволі,
у темну ніч, у ніч глуху
до світлої ішла я волі.
Була гнітюча тиша в полі,
і я — самотня на шляху.

Кругом тумани нависали,
холодним тиснулись плечем.
Мене ридання потрясали —
та ще ж і зорі не скресали,
а вже он смерть стоїть з мечем.

Коли це раптом — земле! світе! —
на сході блиснула зоря.
І голос чийсь: в життя ідіте,
на поміч кличте всіх, зовіте, —
ми з трону скинули царя!

І я зірвалася і побігла.
А там уже і сонце, й день!
Все думала: хоч би ж я встигла ...
Аж ось дивлюсь — як вишня стигла
свобода йде поміж пісень.

Ї бере мене сама за руку:
ой, сестро, — гарна ж ти з лиця!
Невже й тебе віддали круку?
Даю тобі я запоруку,
що ти будитимеш серця.

Ти ж володієш віщим слухом
людей угадувать путі.
Одним душевним тільки рухом

примушиш їх підвестись духом,
змістовним стати у житті.

Ти вмієш виділять істотне
у переплетенні подій.
Глибоке, пристрасне, турботне —
для тебе — мов писання нотне :
іди ж читай його й радій.

І я їй в пояс уклонилаь.
Сама ж незчулася — як стій :
враз на підмостках опинилась,
перевтілялась та мінилась
то в одній ролі, то в другій.

І люди серцем прояснялись,
в долоні плескали мені,
браталися, за руки брались,
ще їй квіттям запашним вбирались
в щасливі сонячні дні.

І я народові служила,
і я з народом радо йшла,
йому я образи зложила,—
щоб ніч вже більш не ворожила,
щоб вічною зоря була!

І я служитиму і далі,
щоб не даремно я жила.
З малої мрійної Наталі
я стану мужньою, як з сталі,—
щоб вічною зоря була!

Щоб те, чого людина хоче,
та сповнене ж було тепла:
щоб розвивалося охоче
дитяче, юнеє, дівоче,—
щоб вічною зоря була!

1940

В ІМ'Я ЛЮДЕЙ

Нам треба голосу Тараса. Зично
щоб прозвучать про наш могутній день.
Хай чують вороги, що ми — залізні.
Роздушимо, роздавимо того,
хто посягне на нас.

Нам треба голосу Тараса. Сонце
над нами сяє. Сонце ж передать —
це можна тільки піснею живою, —
глибокою. І дужою. Агей,
поети, глибше тон!

Бо глибша стала в нас житечність. Ширша
й багатша путь. І жито золотіш ...
В ім'я людей споруджуєм заводи ;
в ім'я людей — театри ; — добрий день
трудящим на землі !

Нам треба голосу Тараса. Море —
навколо нас. Воно біснується
й вирує. Вся ж заражена Європа, —
і кашляє, і бризкає ... Пождіть,
ще будуть там громи.

Нам треба голосу Тараса. Спека,
що понад морем — як жандарма сон, —
вона ж бо душить кожну вільну думку.
Але вогонь вже блискає із хмар :
ще будуть там громи.

Бо там могутні скрізь глибини — маси
народні. Стережись, вандале. Ти

за безневинну кров — своєю кров'ю —
і за Іспанію і за Китай —
заплатиш широко.

Ой, широко заплатиш. Кров ворожу
ще не одна, розлившись, понесе
в Європі річка. І червоний прапор
замає високо. І вирветься —
такий могутній спів ...

І що чудесно: в цім могутнім співі —
мотив Шевченка вчується, — як там,
в Іспанії, — коли окрема рота
ім'я його носила з гордістю
на прапорі своїм.

1 - III 1939

ЛІДКА

Ніжки ловко простягнувши,
Лідка на землі сидить.
Засміявшись, ручки вгору,
та березу білокору
присоромлює, стидить:
— Я ж у ліс прийшла на бал.
Дуб стоїть, зими й не чувши,—
в тебе ж он листочки бувші,
що ж це ти, не хочеш жить? —
Ай-яй-яй який скандал?
Цілий вогнений обвал!

А береза, обтрусивши
жовте листя без числа:
— Що скандал,— воно, звичайно.
Ти, напившись чаю чайно,
гнів на мене принесла.
А завіщо ж, головне?
Ціле літо зеленівши,
не доспавши, не доспивши,
я ж для тебе тут росла...
Ти ж, кирпатеньке, дурне,
й не провідало мене.

Лідка ладкає в ладусі:
— Значить, любиш ти мене.
Любиш, любиш, не стидайся,
а вже краще признавайся,
бо тобі це не мине!
А береза їй: — Ну, що ж,
я скажу тобі, любусі,

як не бачу я Лідусі —
просто в сум мене жене!
А всі ночі суму тож
та на дні ти перемнож.

А їй Лідка: перемножить?
Я на жолудях складать
трошки в братика навчилась;
я ще в школі не училась.
До п'яти прибавить п'ять —
буде десять. Ой, гай - гай!
А щоб то ділить та множить, —
та бровами так настрожить, —
мама каже: встигнеш знать.
А покищо почекай,
до берези йди у гай.

Тут береза засміялась —
сльози з радості течуть:
мама в тебе щонайкраща —
І хороша й настояща. —
О, як радісно це чуть!
Лідка ж їй кричить: ага?
Я ж від мами, — догадалась?
Я до тебе привіталась,
щоб прийшла ти в нас побуть.
Пообідай в нас, пограй,
потім знов вертайсь у гай.

А береза їй: спасибі
твоїй мамці і тобі!
Я ж не влізу до кімнатки,
та й на зиму клонить спатки:
сняться води голубі.
Я спросоння стрепенусь —
чую, мов стою на глибі,

а кругом пливе по рибі,
в неї ж очі на губі...
Ось мине зима — проснусь,
в листя знову уберусь.

Лідка — пальчика піднявши:
Ну, гляди ж, не підмани!
Не кажи про це нікому.
Мамця кличе он додому —
прощавай же до весни!
Лідка тут як дремене!
Потім знову, раптом ставши,
обернулась, попитавши:
— Так нікому ж? Ни - ни - ни?
Бо тобі це не мине!
Любиш, любиш ти мене!

І пішла вона й побігла...
— Мамо, що якби отак:
всім дубам по коліщатку,
то б до нас вони в кімнатку
приїжджали натошак.
А березі — цілих два!
Мама зразу аж застигла.
— Ось тобі калина стигла.
Де ж це ти барилась так?
Лідка в ладки: а отам!
Кланялась береза вам...

1938

ПАМ'ЯТІ О. ПЕТРУСЕНКО

Співала ж дзвінко, дужо, незрівняно!
А голос був — із щирого срібла!
Ой, рано, рано, дуже рано,
Оксано, ти від нас пішла ...

Їй од природи — стільки було дано!
Як велетень — вона росла й росла!
Ой, рано, рано, дуже рано,
Оксано, ти від нас пішла ...

У нас же літо зараз: засміялась
природа вся! — Чудовий урожай!
А ти в далеку путь зібралась?
Не від'їздай, не від'їздай ...

Тебе ще слухать хоче вся країна, —
набратись сонячного почуття —
І Бесарабія, і Буковина,
що скресли до життя.

Ну, глянь же синіми очима. Слово
почуй від нас: за те тобі хвала,
що людям спів несла чудово
і вірна Партії була!

Їй народ, яким жила ти, — вічна сила —
носитиме твій образ на руках!
Що смерть? Сьогодні хай скосила,
але не скосить у віках!..

Співала ж дзвінко, дуже, незрівняно!
А голос був — із щирого срібла!
Ой, рано, рано, дуже рано,
Оксано, ти від нас пішла ...

1940

ЛЕОНТОВИЧ

Мамонько, люблю я пісню
про зозулю і про гай,—
я прошу тебе, ну, люба,
Леонтовича співай!

Ти ж мені про нього вчора
ой же як розповіла! —
про калину й про малину,
що у лузі роздвіла ...

Що в той луг та у лужечок
ти біжком і я біжком —
Леонтовича зустрінем
над річкою бережком.

За річкою ж, за Дунаєм —
бачиш? — ворог аж притих ...
По цей бік Червоне військо,
ще й наш татко серед них.

І гукну я: тату! татку!
ти ж тримайсь! щоб кріпко так!
Засміється він до мене,
Засміються річка й хмари,
й при долині мак, мак,
при широкій мак ...

1940

НА ДЕНЬ СВЯТА ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Радійте, гори в синій піднебесності.
Радійте, ріки й давні ліси!
Такої ж не було ще в нас чудесності —
воістину казкової краси!
І ти, народе буковинський, — в чесності
сьогодні честен, — славен бо єси!

Година красна, гожа, незабутня,
година сонця й теплої роси ...
А як згадать, — ой, сило ж ти могутня,
які страшні були тобі часи!..
Радій, — зоря червона, п'ятикутня
понад тобою, — славен бо єси!

Ти славен творчими ясними соками, —
неси ж їх, всьому світові неси!
Дзвінками голосами та високими
ніхто ще так не воздавав яси.
З жінками ти своїми чорноокими
виходь на свято, — славен бо єси!

Хай всі чудуються, нехай всі дивляться:
які в тобі є творчі голоси!
Коли ж, буває, вороги покривляться, —
струси плечима з себе їх, струси!
Твої джерела — нашими оживляться
на віки вічні, — славен бо єси!

Ідуть твої легінники з дівчатами
(пшенице, колосочки колоси!),
ідуть поважні мужі, ноженятами

ще й діти ... Та хіба ж передаси
пером, як пахнеш рутами та м'ятами,
народе любий? — славен бо єси!

І ти, найкраща жінко героїчна,
прекрасно Ольго! Духа не вгаси,
як не вгашала ти ніколи! Стрічна
тобі любов од нас! Ти воскреси
нам діяння народу: одвічна
ти ж наша сило, — славна бо єси!

23 - XI 40 р.

ЇДЕМО З ВЕЛИКОЇ БАГАЧКИ

(Після ювілею кобзаря Ф. Д. Кушнерика)

В ніч таку, морозяну і строгу,
В небі зорі — наче вимиті, нові ...
«Выхожу один я на дорогу»
все дзвенить у мене в голові.

Їдемо з Великої Багачки.
Сніг скрипить — на весь широкий світ!
Синьо так! Біжать собі конячки,
«И звезда с звездою говорит».

Враз передня вниз пішла підвода.
Міст заgrimкотів — це Псьол - ріка.
Кілометр — не більш до небозвода,
тільки ж він біжить собі й тіка.

Хай тіка в нічні свої алеї.
В тім же все й життя, щоб доганять.
На Кушнериковім ювілеї
нас було в Багачці двадцять п'ять.

Знову поле. Вітер в два весельця
нас погнав, як човна в синій млі ...
Що й казати! Чудесно односельця
шанував народ у цім селі.

Радий я, що все оце побачив:
ах, яких в житті ще нам прикрас!
Лермонтову шлях — у тьмі маячив.
Нам же шлях — освітлений весь час.

«Выхожу один я на дорогу» —
в цих словах ой скільки гіркоти!

Ми ж співаєм сонцю перемогу,
сонечку, з яким нам легко йти!

Працювать — сумлінно та почеськи!
Заспівать — на весь широкий світ!
... Сніг скрипить. Вже близько он Яреськи,
«И звезда с звездою говорит».

23 - XII 40 р.

З МОГО ДИТИНСТВА

Павлусю! Ну ж взувайсь у чобітки —
в Чернігів їдем! Мій тобі отецький
такий совіт: не гулі - гулянкї,
а працювать. Іди собі у співаки
в той Єлецький у монастир чернецький.

А що ж, — озвалась мати: — що робить?
Погладила мене рукою. Лїдя
заплакані. — Павлусю! Трудно жить!
Ти їдь. Мо' властєся в бурсу поступить.
Сїдайте на дорогу — так годиться.

Посиділи. Встаєм. Виходим в двір.
Мою корзинку в передок підводи
вмостив уже Ладимер. Кїнь як звір,
тремтить увесь... — Прощай, Павлусю! Вір
в людей! — і мати, добра од природи,

заплакала... Схопився Незівай
і на коня загавкав. І побігли
за возом Ксеня й Костя: — приїзжай!
Кричав щось і Євген — лиш чулось: — «ай».
Та швидко повернуть вже ми устигли...

І от Чернігів. Ранком він ще спав.
За ніч осївся іней на будинки...
Двірник гнойок по вулиці змітав.
Я в сад одбіг, каштанів назбирав.
Купили на базарі ми печінки.

Борщу! — кричали там: — гарячих шей!
В соборі дзвін загув. Куди ми, татку?

— А пійдем приложитись до мощей. —
Поклав я п'ятачок — «святих вещей»
нам дав чернець: іконку, хрещик, ватку.

Як вийшли ми, то ген там дзвін почувсь.
Це в Єлецькім! — і батько захрестився ...
— Господь поміг би — я б тебе ізбувсь,
і легче б стало. В думках я й незчувсь,
як перед нами Єлецький розкрився.

Висока брама. Хрест. А так здаля
і церква. Йдуть з торбинками прочани ...
Чернець назустріч їм — благословля.
— Так це монахом, татку, буду й я?
— Мовчи! Таке дурне вже, копійчане.

Навіщо ж бо тобі монахом бути?
Співати будеш в архирейськім хорі
та в бурсі вчитись. Тут же хоч і б'ють,
а все ж ... труди твої не пропадуть.
А без науки що ж — нидій у горі ...

Було мені ще років вісім. Мав
тоненький голос я. Але по слуху
яку завгодно пісню переймав.
І от прийшли ми. Регент потримав
мене за пугвицю:— Святому духу

як вмієш — значить, не без талану.—
Мовчав я, бо не знав чого він хоче.
А батько: — дайте я його струсну,
то живо рота він розкриє ... ну?
Аж дивно: дома — то таке співоче!

Та регент знову:— «Господі воззвах»
второго гласа ...— Й чого він причепився?

подумав я собі. Он небо ... птах ...
Шепнув мені тут батько: просто жах,
що за дитя! Куди ти задивився?

Дививсь, бо за розчиненим вікном
у сірих блузах хлопчаки сміялись;
чомусь мені грозили кулаком,
показували язика, котом
нявчали, бігали, перекидались ...

— Так от, — промовив регент: — їдь назад.
І не проси й не плач, бо що ж ти знаєш?
А я й не плакав: все дививсь у сад,
де хлопчаки для чогось стали в ряд ...
Заплакав батько тут: ну от і маєш ...

А сам, вклонившись регенту, сказав:
— Прийміть його! Зостанеться ж нещасний
та без науки. Так би вас прохав!
Якби він «Тече річка» заспівав,
або ж хоч «Спи, младенець мой прекрасный»!

— Та то все добре! — регент усміхнувся: —
це світські пісні, а нам духовні
потрібно. Ти! — до мене він звернувся: —
не стидно, га? божественних забувсь.
Кишені ж ось твої каштанів повні.

— Авжеж! — погодився і батько мій: —
ти слухайсь, слухайсь та навчайся. Чуєш,
Павлусю? Тям і все це розумій.
Сім'я ж велика в нас. От і зумій
крутиться. Як ти всіх їх прохарчуєш?

Поклимав регент скрипку: — ну, давай
попробуєм. Що важко жить — це знаєм.

Візьми ось так ... Звучить як срібно!.. Рай
тобі в нас буде ... Ще раз ... Заспівай
і пісню.— Я ж тут «Ой, за гаєм, гаєм»

як ухопив, то хлопчак в рядах
здивовано переглянулись.— Значить,—
промовив регент:— буде в дискантах
ходить. А тільки ж «Господі воззвах»
щоб виучив!.. — Ой як же вас оддячить!—

зворушено мій батько поклонивсь.
Та регент:— нам нічого не потрібно,
а хлопцеві хіба, щоб він учивсь,
на книги. Повернувся і де він дівсь —
я й не помітив. Срібно! срібно! срібно!—

кругом затанцювали хлопчак.
— А звідки ти? І де такий узявся?
— Ну я пішов,— тут батько:— ти ж таки
не балуйся, а вчись. Пройдуть роки...—
Й крізь сльози він зо мною попрощався.

Не встиг я повернутись, як—«Жучок»!—
у сад хтось крикнув:— швидше йди! Посвятим!
Прибіг хлопчак:— а де той новичок?
Души подушкою! Луни в бочок!
Ось ми тебе ... Щоб тертим був та м'ятим!

Та в келію тут репетитор вбіг
і всі прикинули.— Що це, корчиш гостя?
до мене він:— нема того, щоб книг
держатися, так бач...— І скільки міг
лінійкою мені по пальцях ... Костя

чогось мені згадався і худа
добряча мама ... Й так же стало журно

та боляче! — Привикнеш, не біда! —
промовив речетитор: — ось вода,
ти випий. Хто ж кормить вас буде дурно ?

А ні — вертайсь назад, пахай, коси.—
Аж тут до церкви задзвонили в дзвони.
Дали мені півпуда нот — неси!
І я поніс, голодний. В ті часи
якраз же я й зненавидів ікони.

31 - XII - 40 р.

А. Є. КРИМСЬКИЙ

(яким він уявляється авторові строф оцих)

Весна! Берізку сонце посережить,
а вітер — свій в зелене вмочить квач ...
Біжи! Їжак з гори скотивсь, як м'яч ...
І дивиться за цим, і пильно стежить —
поет, учений, громадський діяч,
що всім єством народів належить.

Іде він лісом. Дуб. Сосна. Ялинка.
Хтось на вербі у стилі рококо
вінок заплів. Он пролетів бузько.
Проїхав робітник. Худенька жінка
пройшла. Згадавсь чомусь Іван Франко
і вічно - думна Леся Українка.

І наш поет — від згадки аж заплаче:
— Загинули! Глибокі моря
збрешеш — таких не найдеш ... Як зоря
світилась Леся! А Франко — неначе
Арктур вгорі! Їй смерть через царя.
Іван? — над ним австрійський цісар криче.

І далі йде учений. Бачить: пада
водичка у рівчак, алеж із ям
не може вирватись на волю. Сам
ломачкою прокопує — і рада
біжить вона ... — Тобі я вихід дам,
так як мені дала Радянська влада.

— Радянська влада! — звівшись, наш учений
свої повторює слова. Вона

шляхи відкрила нам! Само ж зрина
тепер із серця слово,— як студений
потік одеї.— «Потік одеї»...— Луна
десь відгукнулась. Ліс стоїть зелений ...

І далі йде ... Руїни. В них — мов гротик —
провал кудись. Закохані стоять.

Вона: мене ж ти будеш пам'ятать?

А він: навік я твій! «У тебе ж ротик —
це джерело безсмертя»... Прочитать
тобі Гафіза? — з Кримського екзотик!

Ах, ці слова всю душу схвилювали
ученому! — Виходить, що мене
читають? — він прошепотів: — одне
іще б зробити — щоб топази й лали
Нізамі показати!.. (Про яснє
пташки тут раптом щось защебетали).

І, повернувшись, він іде додому.

Прощайте ви, дуби! Прощай, лужок!

Ось він уже поміж своїх книжок.

До праці! Покоління молодому
всю душу я віддам!.. (Сурмить в ріжок
десь керосинщик у дворі гулкому ...),

А він все пише. Вголос щось промовить,
зітхне відрадісно — та й знов перо
в чорнило вмочить. Мов з картин Корó —
сіріють речі: вже смеркає. Бровить
свої тут брови вчений: на добро
трудящим він граматику готовать.

Якраз тут лист прийшов з Азербайджана,
та з різних місць із України — п'ять.

Засвічує він світло. Прочитать
що пишуть там!..— Про відкриття урана ...
Про гелій два ... Вже ніч. Пора і спать.
Бо завтра ж — Академія кохана.

15 - I - 41 р.

II

СТАЛІН НА ФРОНТІ

(із колективної поеми)

Тривожна ніч, тяжка задуха
Кругом на поле налягла.
Крізь хмару зірка із срібла
То вирине, мигне, послуха,
То заховається ... До слуха
Долине грім. І знову мла.

І все це поле величезне
Душною літньої пори,
Піднявши очі догори,
Вдивлялось. Раптом — гостролезне
Злетіло щось, — горить! — і чезне
І пада в тьму, як до нори.

А слідом блиснуло. Розпалось.
І глухо грім застугонів ...
В ньому звучали велич, гнів.
Гроза й ракети — все змішалось.
На жаль, ніяк ще не світалось,
А в бій хотілось на панів.

І поле це — як придивитись —
Таке було живе, живе!
От - от, здавалося, прорве

Свою мовчанку,— ех, вкотитись
В окопи польські — їй сіктись, битись,
Аж поки їй ніч не опливе!

Але сиди, вставать не можна,
І не зривайся, не лети.
Лиш може той перемогти,
В кого свідомість переможна
Їй розписана хвилина кожна
У битвах за нові світи.

Такими бути ми навчились
У Сталіна, що нас веде.
А цить ... по фронту він іде ...
Тут знову блиснуло — їй помчались
Громи! Немов перемішались
Кругом: то тут, то там — гуде ...

А Сталін всі пройшов окопи
Їй, вернувшись, непомітно став
Одбоку. «Панський в ній устав,—
Почувся голос: — всі Європи
На 'дин манер: пани і хлопи,
А в нас же сонце, день настав».

І другий голос тут озвався:
«А це ти ловко. Ще їй не зря.
Якби не скинули царя,
То що б робили ми? Однявся б
Нам день оцей. І я б зостався
Рабом». — «А гляньте, он зоря!» —
Тут радо скрикнув третій. — «Що ти!
Яка зоря? В горизонталь
Прожектор світить ...» — «Ну? а жаль ...
Узяв би я чотири роти
Да тії прокляті істоти
Підкинув так, що аж печаль
Взяла б їх за печінки! Лихо
З панами цими! Їй де вона
Взялась, та люта звірина,

На нашу голову? Вовчихо,
Ти чуєш? Я тобі...»—«А тихо!
Тебе торкни лиш — як струна,
Як хмара ця, що їй в охоту
Гримить, а як дощу — то й зась.
Ізнов ракета он знялась!
Ех, загадять штикам роботу!
Так ти питаєш про паноту?
Де звірина та узялась?
У звірини — звіряче й ложе.
Буржуазія світова
Огледілась: бур'ян, трава
В політиці Антанти. Боже! —
Вона кричала: — хто ж pomoже?
Така я немічна, крива ...

Еж я зробила два походи
Проти Росії, а проте —
Країна Рад живе, цвіте.
Які ж іще придумать ходи,
Щоб роз'єднать її народи,
В самеє влізти їх святе?

І враз їй спало тут на думку
Для цього Польщу скористать:
Підкрадсья ти вночі, як тать,
І учини там бучу - шумку,
А я тобі за це у сумку
Грошима буду підсипать».

«А це ти мітко, — другий знову: —
Підкрадсья ти, як тать ...» Убить
Її за це, собаку! Жить
Вона нам не дає! Намову
Слухать? Відсіч їй готову
Дамо ось тут, та й хай лежить! —
Щоб не вставать! — на віки вічні! —
Кублю гадюче брехень, зрад ...»
Блиснуло двічі тут підряд,

І грохнув грім. Ще й грать привичні.
Вітри крутнулись перестрічні
І розкрутилися назад ...

«Так отже слухай: одкотили
Ми вже поляків аж сюди,
Бо Ленін Сталіну: — Іди! —
Сказав: — іди і чорні сили
Розбий ущент! Тепер завили
Європи ті на всі лади ...

Так, значить, Сталін — розумієш? —
Так, значить, Сталін, тільки він,
Вжене буржуазії клин
У саме серце!» — «Проясниєш,—
Сказав тут другий,— як розкриєш
Таку ось силу. Любий він!»

І Сталін одійшов. Як в лати
Одівся він! Бо розумів:
З людьми такими — ні громів,
Ні ворогів не страшно. Грати
Пора у сурми! — наступати!
І блиснуло, і грім гримів ...
Сурміть у сурми — наступати!
... І грім гримів.

1939

СКОВОРОДА І БІСНУВАТИЙ

(Уривок із поеми)

... Три місяці пробігло,
мов кораблі веселі в морі —
всіма цвітами процвітані,
добрим скарбом переповнені.
Три місяці п'юстинь Кятаївська і в ній Скворода
немов пливли —
поміж садами рожаїстими,
серед криничного узлісся,
на полі повному, де хвиля хвилю леді зупинятися не хоче.
Уранці,
тільки небо почне наливаться
і вітер зелений одчалить в далечінь —
уже Скворода
встає з досвітньої дрімоти
й сідає знов писать.
У келії ще тьмяно,
а тому
і стеля, й стіни та ікони,
й аркушки паперу на столі,
і гусяче перо, і власні руки —
усе це
сумним якимсь, непевним видається,
тремтливо - фіалковим ...
Фіалковим мерехтить
і обличчя Іустина,
що, вистромивши бороду іспід рядна,
спить на дивані.
Пізно вночі притягсь він од коровниць,
які на скотному дворі живуть окремо за огорою,
і п'яно реготався та верзюкав.

Хотілось плюнути в лице йому
і, захопивши торбу свою з книжками,
тікати із монастиря цього огидного,
від гостювання недоречного,
від родича брудного, тупоумного!..
Та ось —
і як воно це сталося? —
до завтрього ще залишивсь.
На сліди ж бо Огенії учора він натрапив —
в розмові з селянами
у полі
випадково.
Її шукати треба тільки тут? —
побіля сіл десь недалечко? —
боже мій — тут!
О, кохання тонкостанне, сірооке!
Ти явилося раптом, як вихор:
надуло надо мною паруси —
і погнало по морю, погнало ...
Човен мій від бурі хилитається.
Чи гребінь хвилі чи безодня — не питається.
Одно підкидається, одно підкидається ...
О, кохання тугострунне, теплоруке!
Невже ж тебе я знов не доторкнув?
Не доторкнув устами келеха,
в якому сік,
ділющий сік солодкий, виноградний?
... Сковорода умочить тут перо в чорнило
й скаже:
«Мустум» — назву трактат я про натуру,
Mustum,
що по - латинськи означає —
молоде вино.
Природа ж, світ увесь —
мов видавлений сік із винограду,
і ми його п'ємо,

п'ємо ...

А разом з ним

впускаємо до серця й бога,
що весь розлився у природі.

— Бога? — в розчинене вікно питає вітер.

— бога? — в саду насмішливо оріхи зашумлять.

— бога? — лукаво на вікні щось біле залопоче ще й надметься.

Сковорода

поверне свою голову в той бік, де свіжий струм іде,

але йому тут раптом —

таким виблискуючим сміхом пирсне занавіска,

що він од несподіванки

одхилиться здивований!

А з стола, як божевільні,

аркушки паперу полетять:

на аналой,

на лаву, що править Сковороді за ліжко,

на глек з водою ...

І кинеться Сковорода їх підбирати:

оцей ще мені вітер!

Що пустун же, сказати б, тінь порожня,

а отакеє виробляє.

А вітер, підхопивши занавіску,

опреться ліктями об лутку,

й прозоро головою похитає.

— Ну, як такеє можна говорити?

А ще філософ зветься.

Пустун то я пустун,

алеж ти зрозумій і те,

що раз я тінь,—

то при мені, виходить, десь же мусить бути й тіло?

Філософ,

немов би прислухаючись до чогось,

на хвилиночку застигне,

а потім полегшено зітхне

й здивується уголос:

— Так от воно що!

Тінь —

і та навіть тіло своє має.

Значить, сто раз я правий був учора,

коли на диспуті з панами говорив:

матерія — вічна.

Так чого ж тоді я знов сьогодні спотикаюсь, —

бог?

Адже природа для мене бог лише в такому розумінні,

як називає її й Спіноза, —

що вона самої себе є причина,

абож

первопричина.

Щождо бога з запахом, з бородою, з хітоном, з благословляю-
чою рукою —

невже хоч колинебудь та отаке я говорив?

Мухи, проснувшись,

з гудінням закружляють над столом.

І через це, немов ще більше,

неодв'язними стануть філософські питання.

І ось

почне Сковорода по келії ходити

і сам з собою сперечатись.

(А за вікном, нікого не питаючись, світ світає,

заскрипить хвіртка в саду, пташка десь озветься).

Сковорода

Якщо ми визнаємо бога, —

тим самим визнаєм, що світ конечний?

Іншими словами:

що його було створено колись?

А тим часом

це ж не так.

Зовсім, філософе мій любий, це не так!

Бо початок і кінець —

в єдиній точці сходяться,

бо від зерна колос —

в зерно ж і повертається.

І там, де світ нібито закінчується,
там він тільки наново народжується,—

світ —

вічнотекучий,

світ —

як вода.

Найди: де перша крапля в ній, а де остання?

... І Скворода, жадібно з глека води ковтнувши,
знов по келїї заходить.

Ну от. Освіживсь,

тепер — далі

Іустин уві сні з крехтом повернеться на бік
і носом задирчить, як пилка ...

(А за вікном, нікого не питаючись, світ світає.

До утрени у дзвона вдарять.

Ченці, одкашлюючись, через сад, як тіні, пройдуть).

Скворода

Якщо ми визнаємо бога,

то буде Дух тоді в нас зверху, а не Матерія?

Алеж Матерія якраз і є та сила,

без якої й самий Дух не може існувати.

Справді.

Відчування, Свідомість, Розум —

звідки ж вони узятись можуть,

якщо не буде тіла?

Та навіть і таке, здавалося б, безплотне, як повітря,

а воно ж —

твердіше від каменю,

міцніше від заліза,

бо інакше

птиці, літаючи, не могли б на нього опиратись.

О! тепер цілком тебе я розумію,

Генрі Кавендіш:

відкривши газ, що лекший від повітря, — в о д е н ь,
ти силою його
машини мрієш пустити плавати над землею?
А що ж,
і попливуть колись, і попливуть!
... Осяяний думкою новою,
швидко Сковорода до столу сяде, —
але в цей час
в саду оріхи червоним схопляться, як полум'я,
і на стіні у келії
вогнистий знак вікна появиться неждано,
ще й весело заграє він, заходить,
мов золотими рибками акваріум ...
Сковорода, очервонений променем, скрикне:
Як! Уже?
І збудиться від його голосу Іустин,
і потягнувшись, смашно позіхне, аж визкне.
Перехрестивши собі рота, байдуже запитає:
пишеш?
А Сковорода, своє продовжуючи,
з одчаєм йому скаже:
Та ні, ти подумай!
Цього ще не бувало, щоб я його коли зустріти запізнився!
А це ... що робиться —
в вікно ось глянь!..
Та Іустин
поплямкає зарослим ротом,
ліниво спустить свої ноги додолю
й так само тупо, безнадійно перепитає:
Зустріть? А кого?
Сковорода аж кинеться на нього, як на звіра,
та враз,
схопивши чоло своє рукою,
гірко-гірко сам на себе головою похитає:
до кого це я мовлю?
навіщо я знижаюсь?

Навіщо я і в монастир оцей прийшов?
Переслідувань губернатора злякався?
Та краще в житті під стрілами іти,
аніж отут в єлейному багні
стрічатись з мертвими душею
і відчувати, що й сам ти поміж них —
тонеш, тонеш...
— Іш ти який? —
 кине йому з докором Іустин
і почне собі вичухувати спину...
Сковорода
тільки погляне на нього з ненавистю
й одвернеться поволі.
А потім,
немов би що згадавши,
швидко на столі аркушики свої накриє книжкою важкою
й стрімголов
вибіжить у сад!
А там —
там птиці ранок опадуть,
клюють - клюють, не доклюються,
і солодко співають, сон розказують.
Сонце скрізь, у всі кінці, як Архімедова спіраль,
розкреслиться
і дзвонить і гуде
і світлом землю наповняє
щедро - щедротно!
Сковорода простягне руки тут до сонця:
О, сонце моє ясне!
сонце любе, ласкаве, прекрасне!
Без тебе не було б життя —
ні хліба, ні води,—
прийми ж раніше вітання од вічно юного Сковороди!
Тут саме Іустин
із келії покволом вийде —
у клобучі, у рясі,—

чотки перебираючи в руді,
докірливо на нього гляне
й, поплямкавши,
дерев'яно видавить крізь зуби:
— Сонцю поклоняєшся?
Пора б і до церкви якимось заглянути.
Ох, господи премилосердний,
і як ти грішників ще терпиш?
Та Скворода
лише рукою відмахнеться
і ще дужче заспіває:
О, сонце мелодійне!
Сонце славне, дивне, чудодійне!
Без тебе люди не жили б,
не цвіли сади,—
прийми ж вітання від Сквороди!
І, тричі відхрестившись, Іустин
задом, як од божевільного, почне від нього відступати.
А Скворода
на землю упаде,
цілує квіти, трави гладить,
росою очі немов незрячі протирає: —
природо!
як ти всього мене кругом наповнюєш —
щедро - щедротно!
Пролий душі моїй силу,
і муст¹, і нектар, і любов,
нехай я мудрістю твоєю затужавію,
руто моя!
І рута пахуча зразу ж десь почує,
і Сквороді
такий муст у серце вступить,
що він од радості і бігає, і плаче,
і кожне дерево вітає,

---

¹ Від латинського — mustum — молоде вино.

метелику й комашці дякує —
за все, за все !

Пёрце удода на стежці піднявши,
в петельку сорочки він собі застромить,
і ніжно дмухає на нього —
навмисне,
щоб упало.

Тільки ж перце,
вже й перехилившись головою вниз,
тримається на кінчику і падати не хоче.
О, натуро !

Що може бути краще,
як та гармонія душі !

Неспокійні руки роботи попросять.
Гембля свого під напіналом в саду знайшовши,
він ясенові дошки струже і гембелює.

А дошки ж лисі аж шуті —
а по них узорі шиті —
сухопінявий шум !

Тісняться стружки у стружкі —
шуті, шиті, шум !

Тікають скручені в кружки —
шуті, шиті, шум !

Гармонія, ах, гармонія душі !
Для неї — все на світі залишу ...
Для неї ж я ...

— Та не сміши !

за спиною його почується тут голос,
пощерблений,
простужений,
важкий :

Не сміши — кажу, —
бо хто в болото лізе — того ще й попхнуть.
Поділений у саме серце,
здригне плечима Сковорода,
пёрце з грудей своїх здмухне сердито,

немов би воно це було причиною досади,
і так із гемблем у руді
обернеться на голос.
Перед ним — біснுவатий,
що так розумно завше дивиться.
А там он — з сусідньої гори —
співаючи іде солдат з цеберком,
і по стежці за ним —
як жива —
гадючиться віршовка ...

Сковорода

Ти щось казав ?

Біснуватий

Хвіц - міц, не буде з того ніц.

Сковорода

Та добре ж.
Але мені цікаво про болото, —
ти можеш повторити ?

Біснуватий

О, боже мій ! Та доки ж повторяти ?
Та ще кому — тобі ?
Тобі, що світ би зміг увесь перевернути,
аби лиш захотів ?
Ех! і сказав би я тобі ...

(пританцювуючи)

Ой, гудь - гуді,
Сорочечки куці !
Будем робити,
Щоб приточити.

Сковорода

А це ж уже що означає ?

Біснுவатий

А те,
що ти в нас розумний по коліна в Біблії.
А треба, щоб до твоєї філософії
та щось би нового трошки приточити.

Сковорода

А! То ти й до філософії прихильний?
Се цікаво,— давай поговоримо,— цікаво.
Тільки ж: щодо моєї,—
тут ти, певно, помиляєшся.
Бо образи Біблії
я беру лише як символи, не більше.
І, розкриваючи їх, я хочу одного:
щоб людина
та могла ж нарешті сама себе пізнати:
...— Що? — перепитає Біснுவатий:
«Пізнай себе самого»?
Ох же й упоров!..
І раптом, схопившись за живіт,
почне тремтіть од сміху ще й хилитись на всі боки.
Чуєте, гори, що він сказав?
Хай нас тиран і б'є і мучить,
а ми —
«Пізнай себе самого».
Чуєте, долини?
Нехай народ із голоду у пана пухне,
а ми —
«Пізнай себе самого».
А може б ти хоч подікавився книжкою Гельвеція «Про розум»?
У нього ж, наприклад, мораль —
грунтується на збігу особистих інтересів
та інтересів громадських.
А може б ти хоч подікавився «Економічною таблицею» Кене?
У нього, наприклад, чудово пояснюється доля,
доля річного процесу репродукції.

А то :
Сократ на снідання,
Сократ на обід ще й на вечерю —
хіба ж так можна ?
Це дійсно упорів так упорів !..
(А сам сльози витираючи од сміху,
то розкриється,
то знов закутається в лахміття своє мізерне,
під яким — яскраві, як іволга,
жовтіли старі штани потерті,
обтягнені, військові).

Сковорода

Пересміявсь уже ?
Ну, от і добре.
Ех ти ж — дитина.
Але — я бачу — ти зовсім не розумієш моєї філософії.
Аджеж «Пізнай себе самого» — це є гасло
всього нашого вісімнадцятого віку !
Ним заклопотані : й Вольтер, і Гельвецій,
і Гайдн, і Глюк,
і навіть економіст Кене,
який, досліджуючи, пізнаючи :
куди йде господарство Франції,
чим самим, як хочеш ти знати,
пізнає кого? — самого ж себе.
От — куди йде моя філософія,
а ти спрямовуєш її в якийсь, я бачу, інший хід ?

Біснுவатий

Та в який же інший, як тільки в той,
що ми його були б повинні всі—
ти розумієш ?
геть чисто всі захопити.
(І по хмурній мовчанці,
оброслу голову на шиї, мов жорна, повернувши,

у стугні груди б'є рукою
і страшно пророкує,—
в свої уривчасті слова
мішаючи чужі, французькі):

Наш хід — як тигр — нестримний гон,
Землі то гон демократі.
Са іра! Са іра!
А ви? що ви? Кого ви лю?
І землю длю і люд давлю,
Прокля!.. царá!.. тира!..

(І раптом засміється):

А Катерина ще не здохла?

— Ну, йди ж, іди! — надійшовши, солдат на нього крикне —
дзвінке цебро опустить у криницю.

Ух! — злякається цебро
й немов хватаючись за цямрини,
т м десь
в глибокій лункій тиші
то в один бік глухо бухне,
то в другий ...

С о л д а т

(водячи вірьовкою відро на глибині)

Здрастуйте, Григорію Савичу!

Дошки стружете?

А мені ось — бачите? — яка служба:

двічі на день воджу його на прогулянку,
а потім знов на цеп сажаю.

Ну а що ж.

Хай не говорить паганого проти цариці.

Та ви й самі скажіть:

Хіба ж не можна тихо, мирно жити?

Так ні ж таки ...

Ох і люблю я ваші співи про цеє мирно житіє!

Прийду колись — послухаю.

Ну, витягайсь, водичко, витягайсь ...

Біснுவатий

(до Сквороди)

Так от чим ти зачарував мого тюремника?

А я й не знав.

(Сумно похитавши головою):

В гармонії перебуваєш?

У розслабляючій молитві до натури?

А я —

щодня замість молитви прокляття шлю —
царям, тиранам та владикам.

Хоча... (Він усміхнеться гірко):

що можуть вдіяти самі лише прокляття?

(І знову грізно прокричить):

Са іра́! са іра́!

Скворода,

лівою рукою оббираючи шорсткії з гембля стружки,
свої тут філософські, вічно здивовані брови насторожить
і зацікавлено питає:

Са іра́ — тобто: все вперед, влаштується, на добре піjde,
а звідки ж ти умієш по - французькому?

Біснுவатий

В притузі треба знать усячину,

і дороги щоб не питаться.

... Солдат, витягнувши води з криниці,

поставить цебро на цямрину

і, перехиливши його, пити стане.

А вода —

важко розколихана, від неба синя —

вихлюпується спід рота бісерними витками,

вихлюпується на пісок...

Біснுவатий

(до Сквороди)

Воду філософії розливаєш на пісок сухий, неплодоносний?

Час би вже знайти й родючий ґрунт — ти чуєш?

С о л д а т

(напившись)

Чуєш?

Ти йдеш — кажи мені — чи ні?

Б і с н у в а т и й

(з досадою)

Та йду! лечу!

А все ж ... царі ... (До Сковороди):

Сказать?

Я б перший їх

зарі —

зарі —

Ух! заворушитись народу тільки дайте ...

Сковорода,

скупчивши поміж брів своїх якусь нову глибинну мисль,
свій гембель одкладе

і довго дивиться услід обірваному біснуватому,—

іще й рукою так,

немов би ось - ось його завернути хоче ...

А той,

віддаляючись,

щоразу обертається назад

і спотикається й плюється:

заворушитись

тільки

дайте ...

1920. 1940

А ОКСАНКА Й ЯРИНКА ПОЛЮБИЛИ КОТОВСЬКОГО

(Уривок з поеми „Шабля Котовського“)

Тут увійходить син: — Мамо! Ви знов? І коли вже ви перестанете, їй богу! (*незадоволено знизав плечима*):
А сестрички радісно: — А Кузь прийшов, а - ла - ла!
А Кузь плийсов, Кузь! Кузь! (*заладками в ладусі*).

Старшенька — біленька, носик тупенький, а брів то й не видно, очі — як ті незабудьки, намисто з коралів на шиї.
Меншенька ж — ручки тонюсінькі, лобик високий, смуглява, строга, і видко по жилках, як серце їй б'ється нерівно.

Кузь: Та ні бо справді: море розливне! — А чого — ніяк не розумію. Сутужно? Так запишітьсь в комнезам — давно ж уже вам радив.

Уставши з долівки, мати похмуро хустку напнула. Від сина вона, одвернувшись, плечима гірко здригалась, довго сякалась в поділок спідниці, тихо обижено хлипала. Зразу ж притихли й дівчатка.
— Що я, старчиха яка? — від плачу заїкаючись, прикро мати сказала: — на те, щоб прохати у вас? «Запишітьсь». Буду сидіти голодна, а все ж не піду в комнезами!

Кузь: А то діло ваше, — як хоче, так і робить.
Тільки тоді вже на мене ...

В чистій воді перемивши почищену, брала спідсподу легко в обидві долоні, в старі розтопирені пальці; кожного разу тримала вгорі, щоб стікало, а потім в другий чавун обома укладала; солі цуркої вкинувши, коновку повну взяла й долила ще водою.

Кузь: ... тільки, кажу, на мене не жалкуйте тоді, як біда яка прийде. Чи ви чуєте, мамо?

Ставила тую картоплю до печі. Брачку діставши, знизу чавун обхватила й посунула глибше, уліво, де вже крутінь угорався, крутінь як з огнистого дроту, — дрова тріщать починали. — Та чую, не вся ще оглухла! Дрова тріщать починали, а хмара синіла у вікнах.

— З вами біда - а! — хитаючи головою, протягнув голосом Кузь і трошки пройшов од порогу. — Наша біда, мамо, в чім? Та в тім, що ми ще не можемо старі свої звички ...

Але не докінчив: далеко — аж десь там застугоніла глуха канонада.

Грім? — здивувалася менша сестричка. — А от і брехуха! — старша урвала, — сама ти брехуха, бо г'ім же, ось слухай — чуєш?.. — І, пальчика вгору піднісши, вона як завмерла. — Г'ім! — засміялася старшенька: — Кажеш, як баба беззуба. Кузь, який зняв картуза, щоб повісить його на кілочок, теж зацікавився із зім'ятим в руці, ніби з кимось вітався. Кіт, зголоднілий, худючий, із смугами, наче у тигра, заспано м'явкнув од краю на печі; звівшись кошлато м'ягко на лапи, здригнувся як од холоду й раптом верблюдом вгору нагорбився, вигнувся дугою. — Ну що, уже можна?

Балакати, питаю, можна вже? — вішаючи картуз, порушив тишу Кузь. — А от і нема грому, Оксанко, ага? А ти що ж це: г'ім та г'ім; значить, бре - бре?

— Мамо, чого вона дражниться? — вплач пожалілась Оксанка. Мати од печі: — оді мені діти, аж гірко на серці! Лишенько! та перестаньте кричать, ану зараз! Яринко, чуєш, що я сказала?

А коли вона така противна, — Яринко, огризнувшись, на одній нозі крутнулася.

М а т и : А ти проти неї
нащо нажабилась? Мирненько треба, мирненько, гарно.
— Пхи! — намурмосилась тая. Намистом себе загнуздавши,
баско, як кінь, басувала, все пирхала, чмихала носом.
Мати поглянула бистро: — од злиднів це, може, танцюєш?
Годі, кажу тобі! Й так он досада! Ви краще спід полу
спілий гарбуз мені викотіть.

Брачку одставивши, стерла
трохи на лаві. «Для мене це, — Кузь подумав: — щоб сів я»,
Сам же взяв одступив од лави. «Сердиться, значить» —
мати рішила і вголос одрізала: — що ж, я прохати
ласки не буду.

К у з ь : До чого це — що комнезам вам не до впо-
доби? Повторюєте, що піп верзякає у церкві? Стиди-
лись би таке говорити. Тигрик і той он з вас сміється.

Тигрик, почувши, що за нього мова йде, м'явкнув
іще раз, витягнув шию, щоб плигнути вниз, але неспо-
дівано одкинувся назад, сів на хвоста (блохи ж допі-
кали) і, піднявши задню лапу над своєю головою, як
голоблю над возом, почав вилизуватись у найдошкуль-
ніших місцях під шерсткою — аж носом харкотів...

— Ласки прохати? — прийнявши з долівки корзину з лущин-
ням,
мати ворчала: — аякже! побачим, ще може й не діждуть.
Ось уже, кажуть, Петлюра ізнову ... ти чув, що стріляють?

К у з ь (з жалею хитаючи головою): Дивно мені, мамо,
аж чудно, — що ви ж така нібито й розважлива жен-
щина, син якої ревкомом, та ще й досі за старі свої
звички чіпляєтесь. «Петлюра ізнову». Хе! Та що Пе-
тлюра? Летітиме від нас він так, що аж не стямиться ... —
Мамо! — підбігла тут Оксанка: — а Яринка на Тигрика
чхнула, а потім за лапку поздоровкалась.

— Дзиго! а де ти? Ступай сюди зараз, така страмнице!
— Пхи, я не хочу! Тому що не хочу!.. Яринка сіпнула матчину кофту стару, на якій був прикублвся Тигрик (Той плигнув через голову їй аж на ліжку); стягнувши кофту оту, в рукави її всунула ніжки і пишно стала по хаті ходити ще й дубать ногами, як чапля, М а т и: ой господи боже, та що ж це вона витворяє? Що ти все крутишся! Я ж загадала роботу? Чого ж ти... Їсти їси, а гарбуз онде викотить — кланятись треба?

І кинулась деркач спід печі — обтріпаний деркач, закладений кочергами, витягати. Яринка, покинувши кофту, підбігла до Кузя, підлізла йому під руку і виткнулась іспід неї голівкою своєю, — на чорній шкірянці Кузевій — як намальована з рямочки виглядала: біленька, носик тупенький, очі незабудькові...

— Бач, найшла собі руку! захисник який об'явився! Матір тривожить? Ну, щастя твоє, грубіянку, а то б я добре тобі показала!.. І, кинувши віник додолу, сіла на лаву знеможено, знизу краєчком хустки очі собі витираючи, тихо скаржитись стала:
— Господи боже мій! що я зробила в житті, що караюсь, мучусь так тяжко? Святії Антосій - Хведосій печерські, Лавре і Хлор, Афанасій сидящий...

К у з ь: Хм. А я й досі не знав, що поміж святих є «сидящі», лежачі й підскакуючі. Ей, мамо, мамо (зітхнув тяжко), прийдеться мені, мабуть, до вас зовсім не ходити. А Оксанка тут як не затруситься та як не закричить: не смій обижать мені мамку!

Ніжками хутко підбігла до матері, в пояс вчепилась ручками. Скорбну голівку бочком на коліна поклавши, звідти дивилася строго. І їй на виску, як налита, сіпалась синява жилочка... Мати, крізь сльози всміхнувшись,

низько схилилась над тою дитиною кволою, ніжно кіски Оксанці вона одгортала, на самім височку жилочку вдьом цілувала — недобрую, ранню, смертельну.

Аж тут у печі зашипіло, і вона схопилась з місця. Оксанка, залишившись ні в сих, ні в тих, стояла сама собі — обцілована і на височку мокра. А Кузь їй підморгнув:— заспіваємо?— Нни!— незадоволено крутнула голівкою Оксанка.— А може все таки заспіваємо?— Нни!— сказала вона вдруге, але вже трохи м'якше. І бочком-бочком підійшла тут Оксанка до Кузя та й собі теж під другу його руку стала. І вийшло тепер так: чорненька сестричка по один бік, біленька ж по другий, а посередині брат.

Так і стояли. Сестрички, поглянувши грізно спідлоба одна на одну, як стій одвернулись і враз засміялись. турнулись рукою за спиною Кузя. Оксанка: та йди ти! іч яка добренька, тільки б дражнитись? Яринка: куди ж я звідси піду? Осьде Кузь мене держить. Оксанка (надувши губки): та йди ти, противна! Яринка: сама ти противна.

Я вже з тобою й балакати не хочу.— А я із тобою!— тупнула ніжкою гнівна Оксанка.— Ну й добре, і я теж!— тупнула ще ж і Яринка. Поглянули скоса. Носами стали сопти, наче ось вони знову в сварку полізуть, потім ізразу й розм'якли, бо раптом пісню тихеньку, пісню почули, що Кузь їм наголос ізводив,— за хвилю всі свої кривди одна від другої забули. А Кузь їм ...

... Кузь, колихаючись із сестричками то в один бік, то в другий, густим, як джмінь над квітами, голо-сом заспівав:

Мей, шьобані, діла ой!

Мей, шьобані, мей!

А дівчатка ніжними голосочками своїми теж і собі за ним повторяли, мов у лісові дзвіночки дзвонили:

Мей, шьобані, мей!

Кузь:

Ту н'ай гріжи ніж невой!

А потім знов усі разом:

Мей, шьобані, мей!

М а т и: Як хоч, а мені вже оце не до серця.— Молдавська!— син запитав:— а чого?— Не до серця та й годі.— Ой, мамо! дядя ж Котовський співав її!— радо сказала Оксанка,

співав і казав, що по-нашому це воно виходить ось як:

Гей, чабане молоденький,—

Гей, чабане молоденький,—

Ти без горя й без турботи —

Гей, чабане, гей!

— Не дядя, а дядя,— поправила її Яринка.— Баба беззуба! А дядя Котовський іще раз приїде? егеж приїде до нас?— задерши голови до Кузя, допитувались сестрички.— І буде жити в нас, як і тоді?

Ой же сильний він, кріпкий!— сказала Яринка:— вийшов раз умиватись уранці надвір. Коло призьби стояло наше теля. Так він взяв — на долоні й підняв аж до стріхи й знову поставив на землю. Воно ж тільки: ме! і побігло.

Е — зажурилась Оксанка:— нема вже телятка, немає; нащо було його різать?— А щоб же ви їли?— озвалась мати із місця.— Чи може вам їсти приносив Котовський?

— Що ж, і приносив!— обурився Кузь:— та ви ж знаєте добре — нащо ж балакать? Оксанка: А дядя Котовський всім нам їсти давав. А Яринка: Ще й раз на рябенькі спіднички краму привіз, ось і носимо. Це вам від Леніна,— каже.

Кузю, а хто такий Ленін? За нею те саме й Оксанка:— Кузю, хто такий Ленін? Приїде до нас він у гості?

Кузь: Ленін це така людина, що про всіх бідних дні і ночі він думає та дбає. Дівчатка: І про нас

він думає? К'узь: Та й про вас же, ну а то ж як? (До матері): Діти самі ось говорять, що Котовський помагав нам, а ви що ж це, навмисне? Аби тільки щось проти більшовиків придумати?

Мати нічого на це не сказала. Крутінь іскрутивши, вкинула в піч, де вже стухло було. В глибині на черені брачкою там ворушила, аж поки ізнов не спануло, ясновороним лице освітивши:— А Ленін телятко може вернути нам, га? Ну, скажи бо, Кузю! Телятко, славне такеє, руденьке!..— Це так все Оксанка, а Кузь їй: Ленін не тільки телятко, а двійко нам дасть, а в придачу ще й бичка.

І замовкли сестрички, притислись до Кузя, стали в живіт йому лобиком тертись; ласкаво, свербляче чухать один свій висок, потім другий, немов ті бичечки, биці, що в них іще муляють ріжки — свербить же, свербусі!

— Ах ви ж, босоніжки! — погладив їх Кузь по голівці.— Ось давайте краще я розкажу вам про Котовського,— хочете? — Ой хочемо! Ну, розкажи ж бо, Кузю, ну, розкажи! К у з ь : ну так ось так воно було це. Слухайте. Прилізла раз у нашу землю змія та й каже: давайте мені, каже, всі землі удобні, всі землі родючі, житні-пшеничні, то може ще тоді я вас і не поїм. А Ленін їй на це та й одвічає: землі родючі? Так, може, тобі ще й річок забажалось? Гори та моря поодавати? А ти хіба не знаєш, каже, який мій народ сильний? Ось ми тобі зараз покажемо, як до нас чіплятись. А покличете мені Котовського! І от ...

... Тут саме удруге почувлась канонада.— І от ...— іще раз, думаючи вже про інше, повторив Кузь. Дівчатка аж затавцювали з досади:— Ну, як же ж далі, Кузю? чого ж ти мовчиш? Кажи: а як же ж далі?— Але Кузь, тривожно прислухаючись до канонади, по волі зняв свої руки із пліч сестричок і заклопотано став сам собі по хаті ходити.

ШЕВЧЕНКО І ЧЕРНИШЕВСЬКИЙ

(Драматична поема)

УРИВОК

Дія відбувається в Петербурзі. Рік 1859, 31 грудня. Номер юстиниці. Казенна обстановка: скупю щодо кзів та картин. Ліворуч — двері в коридор. Коло дверей — вішалка й стілець для одежі. Просто перед глядачами — два вікна, між яких стоїть стіл робочий, письмовний і перед ним крісло. Од правою боку в кутку — етажерка з книгами, трохи ближче до глядачів — піаніно. На передньому плані другий стіл, святковий, уставлений холодними стравами, винами, приборами. Вечір. У номері темно. Двері розкриті. Ледве мрячить світло в коридорі. За стіною скрипка грає. Скрипка, кілька колін мазурки перебіши, раптом умовкає. На коридорі голос: «Захарку! Чи ти чуєш? Захар!» У розкриті двері з коридору обережно, в правій руці тримаючи, вносить лампу Костомаров. Він в чорному сюртуці. Без бороди, в окулярах. Рушник на плечі. Ліктем правої руки притискає до себе держак підмітальної щітки, що тягнеться за ним по підлозі. А лівою рукою весь час намагається притримувати скло лампи, яка ледве-ледве блимає. Костомаров: «Хіба ж того Захарку докличешся? Ніколи в світі». Коли Костомарову, нарешті, удається донести лампу до письмовного стола і там її поставити обережно — тут як на зло щітка падає, рушник сповзає, книжки сиплються додолу. Костомаров: «Ах ти ж, горенько!» Підкрутивши лампу, він кидається прибирати з підлоги і все це робить хоча й без досади, алеж з енергією: щітку до етажерки з стуком приставляє; рушник позад себе десь кидає; книжки водворяє на місце, ще й зверху кулаком їх притовкує, а сам у крісло падає в знеможі.

Костомаров

Хху! Стомився як... Ну просто ж сил немає! Цей вечір, мені здається, буде не із легких. Гостей багато! А головне — що й Чернишевського ж я запросив. З одного боку — страшенно радий я. Еж скільки зустрічалися ми з ним в Саратовськiм гуртку! А з другого — так немов би... боязко чогось... (З тривою).

А може когось? (*Замислено повторює*). Чер-ни-шев-сь-кого... (*Скрипка знову починає грати*). Але чого ж це я сижу? (*Біжить до дверей і чукає в коридор*). Захар! Та йди ж бо сюди! От іще... від скрипки одійти не може.

(*Послухавши трохи, він зачиняє за собою двері й підходить до святковою столу: пересовує стільці відповідно до приборів — кожен на своє місце*).

К о с т о м а р о в

То, значить, тут Тарас... а тут Микола.
А з того краю Горбунов Іван.
Ну от. А біля нього сяде Ольга
Сократівна... Чотири? Ну, та я —
це буде п'ять? А де ж тоді Данила
я посажу?

(*Зачеплений стілець падає*).

Данила, чорт побрав,
куди ж я діну?

(*Піднявши стільця, на місце ставить сердито*).

М о р д о в е ц ь

(*прочиняючи двері*)

Бач як! Чую ж, чую,
що вже Данила й чорт побрав!
А я й не знав.

(*Він без пальто й без шапки*).

К о с т о м а р о в

(*обертається*)

Та бог з тобою, що ти!

(*Підбігає до нього*).

Здоров, здоров! Проходь же в хату.

Мордовець

(одводить його руки)

Ні,

скажи, чого це ти черкав на мене?
Данило Мордовець тобі бридкий?
Так він собі й назад поверне.

Костомаров

Друже!

Ти справді?

Мордовець

(удав образеною)

Він черкає хай, а я —
мовчи! Так от який ти, Костомаров?

Костомаров

Та що ж це бо ... аж плакати хочеться.
Хіба не вмісті ми ярмо тягнули
в Саратові?

Мордовець

Та все це добренько.

Костомаров

Сусіди ж ми й тепер. Чотири сажні
твоя кімната від моєї — тут,
у Балабаївці, отут ось, поруч
у цім же коридорі, навскоси.

Мордовець

«Сусіди». Хай і так. Хоча — лиш тиждень,
як я тут поселивсь. Я — новичок.
А от... що стукав я, а ти не зволив
почуть — це що, порядок? Як це звать?

(Обома руками настроює собі брови на гнівний лад).

Та я тебе за це скатую! Чуєш?
За це я, закачавши рукави,
з тобою битися буду! навкулачки!
Отак ось, так.

(Наступає).

К о с т о м а р о в

(одмахується, жартливо)

Та годі! Ну тебе!

(Пояснює).

Стілець упав,— то, певно, й не почув я!

М о р д о в е ц ь

Стілець? А я ж при чім,— все чорт та чорт?

(Стає в ірїзну позу, але тут же й сам він не витримує й проривається сміхом, який у нього спочатку скидається на частий стоїн здивований,— з підхлипуванням, а потім уже в запізнілий реїт переходить, реїт басючий. Костомаров теж і собі, поправляючи щоразу окуляри, весь труситься від сміху).

К о с т о м а р о в

Це я черкав того, що холостяцьке
життя моє та не дає ж мені
можливості гостей ушанувати
як слід.

М о р д о в е ц ь

(проходячи від порога)

А що хїба — що, тісно?

К о с т о м а р о в

Глянь:

не стіл, а сідало. Стільців мо' й хватить.

А от біда, що слуги заняті...

(Раптом біжить до дверей і, прочинивши їх, гукає).

Захарку! чуєш бо?

(Зачинивши двері).

Отак, як бачиш,
сьогодні цілий день я на ногах.

Мордовець

(піднімає рушник)

А це валяється чогось.

Костомаров

Рушник?

Ну, словом, катастрофа.

(Стук у двері).

Можна!

(Увіходить Захар).

Захар

Я —

до ваших послуг, пане.

Мордовець

(сідаючи в крісло)

Ти вже й паном,
виходить, став тут?

Костомаров

(здвигує плечима)

Чуєш сам. *(До Захара)*. Так от:
поперше, я не пан тобі, Захарку,
і звать мене Микола Йванович.
Подруге, у гостиниці сьогодні
нікого не докличешся із слуг!

(До Мордовця).

Чого? Це ж ясно: перед Новим роком
по номерах розібрані.

(До Захара).

То ж я
хотів би... Ні, не зараз!.. як надійде
дванадцята година — самовар
щоб був готовий, хліб... ну, все, що треба!

Захар

Так точно... розумію.

(Хоче йти).

Костомаров

Тільки це —
лише тоді, якщо ти справді вільний.

Захар

Мій пан на цілу ніч поїхав. Він
повернеться аж вранці.

Костомаров

Ну, й чудесно!

(Захар виходить).

Чудесно!

(Хватає щітку і, підмітаючи, наспівує).

Ну, а звать мене, а звать —
Микола Іванович.

Мордовець

А звать Данила
ти знаєш, як?

(Достав портабак із кишені).

К о с т о м а р о в

Данилом же і звать.

(Спинається на щітку біля святкового столу).

Хоча б якнебудь уміститись! Бачу,
що просто таки тісно.

М о р д о в е ц ь

Не вгадав.

Бо зовсім не Данилом, а ось — слухай ...

К о с т о м а р о в

(з жахом)

Ой, слухай! Це ж комусь аж дві мілких
тарілки досталися!

М о р д о в е ц ь

А чудова ж

була хвилина!

(Зліплює язиком щітарку).

К о с т о м а р о в

Наче ж брав я всі,—
ну, а глибока ж де?

М о р д о в е ц ь

Ти неглибока
людина, якщо так!

К о с т о м а р о в

Та що таке!

Я ж слухаю.

М о р д о в е ц ь

(продовжуючи)

Ну от. І та хвилина
Всього мене піднесла! Уяви:

я написав замітку — в нашій пресі —
в Саратовській губернській — і про що ж?..

К о с т о м а р о в

А знаєш що? Не буду позичати
тарілки я! А просто так. Я сам,
поскільки я хазяїн, осьде сяду
на двох мілких та й вже.

М о р д о в е ц ь

Хоч і на трьох
тарілках сядь — та тільки слухай. Отже,
у тій замітці — як ти думаєш? —
про що я написав?

К о с т о м а р о в

(неуважно)

Не знаю.

М о р д о в е ц ь

Бач ...

(втирає сірника)

... якийсь собі там офіцер ...

К о с т о м а р о в

(махає рукою)

Та знаю!

Еж ти розказував мені про це.

М о р д о в е ц ь

Ну, то послухай ще й удруге. Трудно,
чи що?

К о с т о м а р о в

(сміючись)

Та ні, воно не трудно.

Мордовець

(пускаючи дим)

Ось ...

якийсь собі там офіцер та вдарив
нізачо унтер-офіцера. Я
й подумав тут: а що якби ... І Гоголь
багато ж викривав чого. Тарас
картає «ширюю неправду». Герцен
у дзвона дзвонить. Салтиков - Щедрін
крутогорян висміює. Давай же
і я кольну — хоч трошечки, мовляв,
хоч трошечки, — а може ж це послужить
прогресові.

Костомаров

Ну й розтягнув! Кажі —
чим закінчилось?

Мордовець

Чим же? Гарним.

(Самозадоволено).

Батьком,

заступником покривджених мене
тепер вже називають.

Костомаров

Ну, положим,
тобі далеко до заступника
покривджених, далеко ще до батька.

Мордовець

(спалахнувши)

Нуда! Бож батько в нас один — Тарас?

К о с т о м а р о в

О, друже мій, я не про те ... А тільки ж ...
Хвилинку!

(Односить щітку до дверей і наспівує собі).

Ну, а звать мене, а звать —
Микола Іванович.

(До Мордовця).

Про що я хочу
повідать? Ось про що. І двірники,
й буфетчики, і швачки, і солдати, —
вже й не кажу про покриток, селян,
тих кріпаків нещасних, — це найперші
друзяки у Тараса. І коли
за нижнього ти чина заступився,
за унтер - офіцера — значить: тут
ти сходишся з Тарасом. Ну, а в іншим ...

М о р д о в е ц ь

А що ж ув іншим? Ні, я бачу, ти
до мене з упередженням підходиш,
і смілий, благородний вчинок мій —
тобі байдужий і чужий ...

К о с т о м а р о в

Неправда!
Я знаю, що тебе за вчинок цей
в Росії судять. Знаю — за кордоном
підносять до небес ...

М о р д о в е ц ь

Ну, а про що ж
не знаєш — договорюй.

К о с т о м а р о в

Не захоплюйся,
ой не захоплюйся, прошу тебе

(У прочинені двері просовується мужська юлова в шапці, а за нею
й жіноча).

К о с т о м а р о в

Не знаю ось чого: чи це з протесту
зробив ти, а чи ... з розрахунку?

М о р д о в е ц ь

Що?!

Цього вже я не розумію!

(Ходить по кімнаті).

Просто

ніяк не розумію! Як Тарас
ізробить — це одне, а як Данило —
то тут ось бач!

К о с т о м а р о в

(нетерпляче)

Чекай ...

М о р д о в е ц ь

Та що «чекай»?

І Чернишевський он із візниками
щодня балакає, — так це йому
береш ти за заслугу?

К о с т о м а р о в

(замислюючись)

Чернишевський

і візники? А це продумано
у нього. Визнаю, що непогано.

Хоча ... хоча й розхожусь я із ним
у дечому. Ну просто от розхожусь!

Мордовець

(зрадівши)

Ага? Ну бач! До речі, буде він
сьогодні?

Костомаров

Ну, а як тобі б хотілось?

(Мордовець, притушуючи цигарку в попільниці, мовчить).

Костомаров

(заклопотано)

Та що ж це їх нема? Пора б уже ...

(Кладе руку на плече Мордовцеві).

Пора, заступниче? Ну, договорюй.
Так що з солдатом тим?

Мордовець

Я заступивсь,
бо вдарили його при людях!

Костомаров

Себто?

Якщо в полку, то ти лупи його
по чім понало? А при людях ...

Мордовець

(ніяково)

Бачиш ...

Та ні ... цього ж я не казав тобі ...
Навіщо ж так?..

К о с т о м а р о в

Оце ж і є те друге,
чим по - різко́му відрізняєшся
ти від Тараса. Так!

С т а р е ч и й г о л о с

(із прочинених дверей)

Луни солдата!
Муштруй його! дубцем по голові!
(Кашель із затяжкою).

М о р д о в е ц ь

Це що за жарти?

К о с т о м а р о в

(до дверей)

Генерал Дитятин?

Будь ласка! Просимо! Ну, де ж ви там?

*(Біжить, розчиняє двері.— Заховайсь! — чути голос. Жіноча п
стать раптом одскочила убік. Човгаючи ногами й безперестан
кашляючи, увіходить скарлючений Горбунов із палицею).*

Г о р б у н о в

(строю)

Ну представляюсь: генерал Дитятин!
В одставці я. Хожу і в штатському.

(Вітається скинутою шапкою).

Ізвольте бесідувать? Приємно.

К о с т о м а р о в

(наспівує)

І в штатському ж, і в штатському хожу.
(Мордовець дивиться на нього здивовано).

Г о р б у н о в

(до Мордовця)

Ну, а скажіть мені, будь ласка: ви ...
чи ви не говорили тут, пробачте,
чогось такого ... знаєте?.. чогось
крамольного чи що?

М о р д о в е ц ь

(до Костомарова)

Незрозуміло!
Ніяк! Про що йде мова не збагну?

К о с т о м а р о в

(впадаючи в тон Горбунову)

О, будьте певні, генерал: нічого,
єй - єй, нічого!.. Так собі ... краєчком
торкнулись, правда, ми життя солдата —
тяжкого і нестерпного життя ...
Та от, до речі, вам рекомендую:
Данило Мордовець, що заступивсь
прилюдно за солдата.

(Непомітно підморгує йому).

Г о р б у н о в

(до Мордовця)

Що ж. Приємно.

(Вітається скинутою шапкою).

Хоча й не зовсім. Не дивуйтеся.
Бо те, що ви солдатам даєте
поблажку — це не зовсім. Га? Не зовсім!

(Стукає палицею об підлогу. Жіноча постать просовується в двері
і, непомічена ніким, стоїть, мімікою бере участь у розмові).

Мордовець

Та ні... Я, бачте... як би вам сказати...
Ну, от: коли солдата б'ють на людях —
терпіти я не можу. А коли —

Костомаров

(підказує)

Коли в полку?..

(Підморгує Горбунову)

Горбунов

(до Мордовця)

Юначе! це невірно!
Бо треба бити: на людях і в полку —
на те він і солдат!..

Мордовець

Ну що ж. Як старші
такеє кажуть — я з цим згоден.

Костомаров

(з жахом)

Ти

погоджуєшся, значить?

(Наспіває).

Кажуть бити
на людях і в полку, да і в полку.

(Мордовець знову здивованій свої брови підняв на Костомарова
але той невинно собі нігті чистить).

Мордовець

(в нерозумінні)

Ну що таке?

К о с т о м а р о в

(до Горбунова)

Він згоден? Хай. І добре.

Запишемо.

(Одвернувшись, труситься від сміху. Жіноча постать робить реверанс і зникає).

Г о р б у н о в

Запишемо!

(Стукає пальцею).

М о р д о в е ц ь

(занепокоєний)

А що —

не так сказав я? Знов незрозуміло.

Г о р б у н о в

Та що ж тут розуміти? Еж солдат на те і створений, щоб його бити.

К о с т о м а р о в

(в притворнім гніві)

Лупити! Нищити!

Г о р б у н о в

Юначе! Ви ...

(Костомаров пирскає від сміху).

М о р д о в е ц ь

О, господи! Це новорічні жарти,
а я ж узяв їх усерйоз.

Горбунов

(своїм голосом)

Курйоз!

Ну словом, ви себе вели отлично.

(Випрямившись, розшаркується широко).

Представитись дозвольте. Горбунов
Іван! Артист, письменник, декламатор!

Костомаров

Ех ти ж!.. Данило!..

(Обняв за плечі Мордовця він і так повис на ньому, трусячись від сміху).

Горбунов

(на Костомарова)

Розійшовся!

Мордовець

Пусти!

За плечі очепивсь. Мене ж ізвалиш.

Воно і справді смішно,— га?

(Починає сміятись — немов би схлипує спочатку, здивовано стоїне, все частіше, аж задихається,— а далі враз проривається реготом басючим, Жіноча постать знову непомітно увіходить).

Мордовець

А я,

признатись, відчував, що хтось жартує,—

та ось... мене він збив із пантелику:

мовляв, заходьте, генерал Дитятин!

Костомаров

(крізь сміх благаюче)

Мовчи!..

Мордовець

Так от який ви генерал?
Ну радий познайомитись!

(Ще раз тисне руку).

Оддишем.

Горбунов

(роздіається)

Ні, ні, ми все таки запишем. Так? —
Миколо! Е!.. та він уже аж плаче.

(Перевішує собі пальто на руку).

Костомаров

(під окулярами сльози витираючи)

А що ж ти думаєш — не смішно? Я ж...

Мордовець

Та годі, годі. Справді ж бо: Данила
підводити отак? Ну, добре.

(Хитає головою).

Горбунов

Що,
підстроїли?

(Всі трое сміються).

Жінка

(ображено)

Вони собі сміються,
а як же я?

(Всі обертаються на голос).

Г о р б у н о в

(схаменувшись)

Пробачте, я й забув,
що я ж не сам ...

Ж і н к а

(до Горбунова)

«Забув» ! Тепер вже пізно
Цього вам не прощу.

(Сваритьсья пальчиком).

К о с т о м а р о в

А так його !

Ж і н к а

«Сховайся» — каже. На хвилинку ! Добре.
Сховалась я. І жду. Вже й генерал
Дитятин перестав бути генералом —
а я все жду. Та скучно ж мені стало !

(Загальний вибух сміху).

Цього я не прощу !

Г о р б у н о в

Ізольдочко !

І з о л ь д а

О, ні ! і не просіть !

(Тупав нізкою).

Г о р б у н о в

(покаяним тоном)

Посыпал пеплом я голову,
Из городов бежал я нищий ...

(Кладе собі на схилену голову пальто,— загальний вибух сміху).

Ізо́льда

«Забув»! Чи чули?
Я познайомлюсь і без вас!

(Вітається).

Горбунов

(рекомендує)

Ізо́ль

Кретьєновна!

(Вішає пальто своє).

Костомаров

Яке ім'я чудове!
Дозвольте вам допомогти?
(Знімає пальто з неї й несе до вішалки).

Ізо́льда

А ви

її повірили?

(Скидає шапочку).

Мордовець

А як же нам не вірить,
коли ім'я прекрасне?

(Відносить шапочку на етажерку).

Ізо́льда

(до Костомарова)

Знаєте

«Тристана та Ізо́льду» в переробці
Кретьєна де Труа?

К о с т о м а р о в

(підсовує їй крісло)

Та цей роман
усі ми знаєм!

І з о л ь д а

Ну, так от. Страшенно
люблю його!

Г о р б у н о в

І я люблю.

(Стає на одне коліно перед нею).

Люблю!

І з о л ь д а

Ви перестанете, чи ні?

(Підкреслює).

Люблю К р е т ь є н а.

(До Костомарова).

Так от тому я і Кретьєновна,
хоча і звуть мене зовсім інакше.

Г о р б у н о в

(встаючи)

Та що тут говорити! Два ім'я
вона ж бо має. Бачте, з молодими
людьми — вона: Ізоль Кретьєновна.
З людьми ж старими — тут вона: Ізольда
Труановна.

М о р д о в е ц ь

Чого ж «Труановна»?

Горбунов

Та як «чого»? Романа ж переробка
Кретьєна де Труа!

(Пальцем граючи, немов на кларнеті).

Труа - Труа —
Труановна Ізоль!

(Загальний вибух сміху).

Ізольда

Пождіть! Тепер же
задам я вам!

(Б'є його рукавичкою).

Горбунов

(тоном присяги)

Сьогодні ж визнаєм
ім'я ми — тільки перше! Бо ... гадаю ...
що всі ми тут ... Ви розумієте?

(Пробуючи рукою свої іолені вуса, покашлює по-парубоцьки. Костомаров та Мордовець теж і собі бадьоряться — то зводяться, то опускаються на носках).

Костомаров і Мордовець
Авжеж! Тут молодь! Тут старих немає!

(Покашлюють весело).

Горбунов

Ну, словом, хочете чи ні — все 'дно
Ізольда ви.

(Зводить її за руки з крісла).

Костомаров і Мордовець
Ізольда! О! Ізольда!

(Шлепуть у долоні).

Горбунов та Ізольда

(танцюючи)

А ну ж за руки,
Гой! - да!
Дай свої уста!
Ідуть з гори Ізольда,
Ізольда і Тристан.

Костомаров

(журно)

Ідуть з гори Ізольда,
Ізольда і Тристан.
О, що б я дав, щоб зараз і свою
побачити Ізольду!

(Опускається на стілець в задумі).

Ізольда

Ну, а ваша —
також Кретьєвона ?

Мордовець

(притишено)

О ні, вона
Леонтєвна.

Горбунов

(незадоволено)

Ізольдо!

Костомаров

(сам до себе журно)

Так. Аліна
Леонтєвна. Тепер вже замужем.
І має діти. Я ж зоставсь ...

(Закривається руками).

І з о л ь д а

(підбігаючи)

Пробачте,
що я пожартувала словом.

К о с т о м а р о в

(одкриваючи руки)

Ви ?

Нічим не винні ви передо мною.

(Встає, цілує руку їй).

Це так. Це просто так. Згадалося.
Далекий час — його уже не вернеш!
З Ізольдою моєю я хотів
тоді вінчатися. Уже й боярин
до мене на весілля поспішав,
та ще який боярин! Сам Шевченко
Тарас Григорович. І от ...

(У праве вікно — чути — хтось стукає).

А глянь,

Данило, в чім там річ ?

М о р д о в е ц ь

(крізь шибку вдивляючись)

Якийсь мужчина,
а хто — не розберу.

К о с т о м а р о в

(встає)

А дай я сам.

Г о р б у н о в т а І з о л ь д а

І я! І я!

(Усі, обставши праве вікно, замовкають).

Г о л о с   з а   в і к н о м

(щедрує)

Ластівочка
Щебетала,
І д' оконця
Припадала,
Господаря
Пробуждала.

К о с т о м а р о в

(радісно в вікно)

О, друже мій!

(Обернувшись до всіх).

Щедрує ж

Тарас!

Г о р б у н о в   т а   І з о л ь д а

Тарас! Тарас!

(Біжать до дверей).

К о с т о м а р о в

(за ними теж)

Розчинимо —
давайте — двері! Йди ж сюди, Данило!
Як тільки ввійде — всі нападемо
на нього, та й закрутимо.

І з о л ь д а

А цитьте!..

(Всі, ставши у два ряди по боках розчинених дверей, ждуть. Чути, як вхідні двері десь там далеко в кінці коридору хляпають, і Шевченко, наближаючись, щедрує):

Ой, устань, устань,
Пан - господарю;
Засвіти свічу
Восковую;
Побуди челядь
Молодую.

К о с т о м а р о в

(до всіх)

Глядіть же — разом!

І з о л ь д а

(в захопленні)

Ой ... цікаво ж як!

Ш е в ч е н к о

(появляючись у дверях)

Щедрий вечір! Добрий вечір! Добрим людям
на здоров'я!

В с і

(плещуть у долоні)

Тарас! Тарас! Григорович! Кобзарю!

(Кидаються до нього і танцюють кругом і закручують його в тіс-
не коло, щедруючи).

Ластівочка

Щебетала;

І д' оконця

Припадала ...

Ш е в ч е н к о

(вириваючись)

Пустіть! Задушите! Ну от же ж бо
задушите! Кажу вам «добрий вечір!»—
а ви напались ...

Всі

Добрий вечір!

Горбунов

(удаючи обуреного)

Як!

Напались? Ну, а хто ж посмів напасти?
А признавайтесь, хлопці!

Всі

(по черзі одмовляючись)

Ні! Не я!

Не я! Не я!

Шевченко

Так може я?

(Сміється).

О, боже,

яка це радість — бути з друзями
своїми! Й голівне — на волі! волі! —

(Кладе шапку на стілець).

І відчувати жарти, сміх, життя,
кипіння... Аж не віриться! Киргизькі
степи. Пустеля. Й муштра без кінця,
проклятого царя опіка... Тут же
я відчуваю наче у сім'ї
своїй.

Костомаров

Ну, а чого ж кричав, що душим?

Шевченко

Попробуй, — може ти не крикнеш?

К о с т о м а р о в

А!

тобі не до внодоби наша зустріч?
Ануге, хлопці, ще раз!.. Зачиню
ось тільки двері. От. Тепер заходьте
кругом. Ага, взяли?

(Закручуються знов у коло).

Ш е в ч е н к о

(одюртає руками всіх)

Та годі ж бо!

Хоч дайте роздягнутись! Хху! Аж душно
зробилося ...

К о с т о м а р о в

Е, ні. Обнімемось
спочатку, а тоді вже й роздягатись.
Хоч ми й не вперше бачимось отут
після заслання нашого,— а отжеж
я надивитися не можу! Я ...
Я ж так давно тебе не бачив! Друже!
Ти ж ластівкою прилетів!..

Ш е в ч е н к о

Летів!

К о с т о м а р о в

Ну що, змінився? Дай погляну в очі.
Авжеж змінився. Бо, може, й каювсь ...

Ш е в ч е н к о

Ні!

Караюсь, мучусь я, але не каюсь.
І не змінився ні на краплину. Цар

хотів мене іззісти — та й вдавився
і сам із горя здох ...

К о с т о м а р о в

Ну, про царя
нехай ми потім. Дай себе обняти!

(Цілується з ним тричі).

Г о р б у н о в

І я!

(Цілується також).

І з о л ь д а

І я!

(Вжахнувшись).

О, ні ... ой, господи,
та що ж це я сказала!

Ш е в ч е н к о

Не жахайтесь
того, що з серця виривається.
Життя ж таке жорстоке! Дякую,
шановна ... Ви пробачте — імени ж
не знаю вашого.

(Підходить і цілує руку їй).

Г о р б у н о в

Ім'я Ізольда.

По - батькові ж ...

(Пальцями грає, як на кларнеті).

Ш е в ч е н к о

Я знаю: Горбунов
охочий жартувати.

Костомаров

Ні, це правда:

Ізольда ж бо!

Шевченко

Ну, а по-батькові?

Горбунов

Труа - Труа - Труановна ...

Шевченко

Так он що?

Ну я вже догадався.

Ізольда

(до Горбунова)

Добре вже:

«Ізольда». Може й так. Не це важливе.
Важливе ось ...

(До Шевченка)

Еж я — прихильниця
таланту вашого. Давно сказати
про це хотіла вам, — та не була
знайома з вами.

Шевченко

(зворушений)

Дякую сердечно.

Найбільша нагорода це мені
за всі мої страждання і за муки.

Ізольда

Ви заступилися за жінчину.

Ах, ваша «Катерина» — я не знаю

правдивішого твору в світовій
поезії! Вона мені, що в бідній
сім'ї родилася, така близька
і зрозуміла. Я — великороска.
Алеж тепер із гордістю скажу:
люблю я вашу Україну, пісню,
народ! Люблю! І все це — через вас.
І я... ну, що сказати? Я не промовець, —
заступник ви окрадених. Прийміть
моє вітання!

(Тисне руку Шевченкові).

Ш е в ч е н к о

Друзі! Я — щасливий!
Щасливий як ніколи! Чули ви?
Подяка жінщини, — Миколо! Чули?
Заступника мені дають ім'я, —
Данило!

М о р д о в е ц ь

О! це дійсно ...

Ш е в ч е н к о

Боже мий!..

То я недурно, значить, мучивсь? Єсть
на світі люди — справжні люди! — друзі
й прихильники мої, з якими я
обух сталитиму, щоб твою волю,
нарешті, вже збудить!

М о р д о в е ц ь

А нащо? Цар

і сам вже думає про це. Поможем
йому у розкріпаченні селян.
Хіба потрібно ще й будить? Та й чим же?

Шевченко

Сокирою! Сокирою будить
проклятих!

Костомаров

Не кричи, Тарасе: нагто
тоненькі стіни,— ще почують ...

Ізольда

(до Шевченка)

Ах!

оте, що ви сказали про сокиру,—
таке нове для мене і страшне!
Не тим страшне, щоб я її боялась
і в руки взять. О ні, із нею б я ...
та я й не знаю б що зробила!

(За вікном чути сюрчання квартальною).

Костомаров

Тихше,—

прошу я вас!

Горбунов

Авжеж.

Ізольда

Пробачте, я ...

я вся тремчу ...

(Костомаров іде до дверей і, прочинивши їх, дивиться, чи ніхто не
підслухав).

Шевченко

(до Ізольди)

Спасибі вам! Спасибі
велике. О! з моєю думкою
я все таки не сам. Оце Микола

Гаврилович зрадіє! — боже, як
зрадіє він!

(До Костомарова).

Чекай, а де ж Микола?
Ти не запрошував? А я ж хотів
його побачить! — саме щоб сьогодні!

К о с т о м а р о в

(махає руками)

Та прийде, прийде, — ну, чого це ти
нахмурився?

М о р д о в е ц ь

А, може, він до мене
у номер завернув? Дозвольте я
піду погляну.

К о с т о м а р о в

Та й стільців, до речі,
з собою принеси. Бо недохват.
Не вмістимось.

(Мордовець виходить).

Сідаймо, друзі. Що ж ми
постали тут?

(Всі розсідаються кою письмовного столу).

І з о л ь д а

(до Шевченка)

То, значить, з вами я
знайома вже!

Ш е в ч е н к о

Ім'я хороше ваше!
Немов... нагадує із Вагнера...

Г о р б у н о в

(перехоплює)

Ізольду? Хха! оце ж вона та сама.

І з о л ь д а

(до Шевченка)

Я бачу, Вагнера ви любите?

Ах, Вагнер, Вагнер!..

К о с т о м а р о в

Просимо Ізольду
заграти про Ізольду!

(Всі плещуть у долоні).

І з о л ь д а

(до Шевченка)

Так заграють?

Ну, добре.

(Ізольда сідає до піаніно і, напівобернувшись до своїх слухачів, і-
ворить туди кудись, поза їхні голови).

Літня ніч. В саду дерева
шепочуть. На побачення прийшла
Ізольда. Жде.— Тристане! Під ногою
чиєюсь гілка хруснула.— Та ні,
це я!— відповідає тут Брангена.
— Вартуй, вартуй же, няню! Щоб ніхто,
буває, не побачив нас.— Тристане!—
знов Ізольда кличе. А його ж —
нема. Нема! То, значить, не кохає?
Чи, може, вбитий ворогом лежить
самотньо десь; а я отут... ой, леле!

Коли тебе не стане —
знаю що робить:
лиш себе убить!

Кого ж тоді, Тристане,
кого ж тоді любить?

Та цить!.. Он потихеньку кличе він:
Ізольдонько! А де ти?— Тут!— побігла
в глибінь таємну саду. Тиша. Ніч.

*(Ізольда, повернувшись знов до піаніно, витримує настровву паузу,
щоб почати. Але в цей самий час за стіною чути скрипку).*

К о с т о м а р о в

(до Ізольди)

Ну що ж, ми слухаєм.

І з о л ь д а

Та як же грать?—

я пережду.

(Обернулась до Шевченка).

Ш е в ч е н к о

(прислухаючись)

Чи це мені здалося?
Ви чуєте?— Шопен!

М о р д о в е ц ь

(увіходячи із стільцями)

Отой іще
буфетчик!

Ш е в ч е н к о

(спалахнувши)

Як! буфетчик — не людина?

К о с т о м а р о в

Ну що ви, друзі! Перестаньте. Ми ж зібрались Новий рік зустріти — й раптом сваритися?

(До Мордовця).

Прийшов Гаврилович?

Ну, значить, прийде.

(Наспіває).

Просимо Ізольду
заграти про Ізольду.

І з о л ь д а

(вслухаючись в іру)

Вірно. Так.

Шопена річ. І непогано грає.

Г о р б у н о в

(захоплено)

Це справжній музикант!

Ш е в ч е н к о

(зривається з місця)

Я вибіжу —

Послухаю: мотив — такий знайомий!

К о с т о м а р о в

Та що з тобою!— сядь.

(До всіх).

Ви знаєте?—

всього три дні тому: зо мною поруч спинивсь отут якийсь поміщик. От кріпак його, в той час, як пан де їздить, і виливає сум на самоті.

Шевченко

Кріпак — артист? Так це ж бо особливо
стає цікавим! Друзі,— ви мені
пробачте,— я піду і познайомлюсь!
Я приведу сюди його! Я вмиць
із ним порозуміюсь ...

Костомаров

(не пускаючи)

Ну, Тарасе!

Ну, що бо ти! Послухай, любий, сядь.
Він прийде сам.

Горбунов

(співаючи, як в опері)

Він прийде сам!

Шевченко

Так прийде ж?

Ну, будьте свідками, що він сказав

(Всі уклоняються весело).

Тоді ... тоді я сяду. Добре.

(Замислюється).

Ізольда

(мов казку розказуючи)

... Скрипка ж

пограла - грала, та й замовкла.

Горбунов

Знов?

Ізольдо!

Ізо́льда

(піднявши плечі)

Я ж нічого.

Шевченко

(думаючи своє)

Що «замовкла» ?

Костомаров

Нічого ... Власне ...

(Піякова пауза. За вікном сюрчить свисток).

Шевченко

(сам до себе)

Добре. Тільки ж : де
й коли я чув оцей мотив Шопена ? —
ніяк не пригадаю.

Костомаров

(встав)

Вже б пора
починати ?

(Паспіває).

Просимо Ізо́льду
заграти про Ізо́льду.

Мордовець

(намагаючись оживити розмову)

Отже, ми ...
на чому, бач, ми зупинились ?

Ізо́льда

Вагнер

непроганим лишивсь.

К о с т о м а р о в

(до Ізольди)

Ми все таки
послухаєм «Тристана» ?

І з о л ь д а

А я й не знаю,
чи грати ?

(Запитливо дивиться на Шевченка).

Ш е в ч е н к о

(мов зі сну прокидаючись)

Що ? «Тристана» Вагнера ? —
Авжеж, авжеж заграйте. Будем слухать.

(Ізольда сідає до піаніно. Грав. Але, обернувшись під час іри, вона зауважує, що Шевченко відходить до вікна, й перестає грати).

К о с т о м а р о в

І де цей Вагнер народився ? Міць !
Яскравість ! Глибина !

М о р д о в е ц ь

А ще й прозорість.
така прозорість ! — кожен камінець
на дні потоку видко ... й ти вже знаєш,
ти бачиш : що о т у т повинно йти, —
перебрести глибоке, бо інакше —

Г о р б у н о в

(грайливо - граціозно)

... спіткнешся об камінчик.

Шевченко

(саркастично)

«Що отут

новинно йти» ...

Мордовець

А що, ти з цим не згоден?

Ізольда

(встає від піаніно)

Не до вподоби вам «Тристан», а я ...
а я ж старалась так! Ну що ж? Пробачте ...

(Надувши губки, тупає ніжною).

Тепер навмисне грать я розучусь!
Абож ... тополю із горя стану:
Так як тополя ваша — край дороги.

По діброві вітер виє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне топлю
До самого долу.

(Журно на всі боки хилється, як тополя від вітру).

Шевченко

(цим зачудований)

О, боже мій, яка дитина ви!
Яка безцінна любая дитина!
Та я ж уважно слухав вашу гру,
уважно!

Ізольда

(радісно)

Значить, слухали? А правда
похожі: «Тополя» ваша і «Тристан»?
У них — мотив одвічного кохання.
(На стрий тон переходячи дитячий).

Лише — в «Тристані» дивне зілля — чар —
обоє п'ють — не знавши! — а в «Тополі»
сама ж дівчина, ще й свідомо.

К о с т о м а р о в

А!

та ви і критик, бачу я?

Г о р б у н о в

(стверджує)

А критик!

Та ще який!

І з о л ь д а

(до Шевченка)

Так, значить, вам «Тристан»
подобавсь?

Ш е в ч е н к о

Ах, яка ж бо ви дитина —
прекрасна! соняшна! глибока! Так.
Подобався мені «Тристан». Та й дуже.

М о р д о в е ц ь

(бурчить)

Подобався йому «Тристан», алеж ...
алеж сам Вагнер не сподобавсь: дивно ...

Ш е в ч е н к о

А ти вгадав. Бо Вагнера люблю
лише того, що говорив сміливо
про Революцію.

І з о л ь д а

Оці ж слова

мені аж в саму душу западають!

Мордовець

(до Шевченка)

Ну - ну, то що?

Шевченко

У Вагнера ж почавсь новий період творчості — містичний, заплутаний, лихий. Релігія, на його думку, надихає велич людині. Ну, а я з цим поглядом не згоден. Так! Не згоден з відкиданням реального земного світу.

Мордовець

Хм.

А що ж сама земля нам дасть — грязюку?

Шевченко

Скажіть, — яка чистьоха! Він землі боїться! Неба йому треба! Як же! Монархії підпору треба дати!..

Костомаров

Невже вам, друзі, не набридло? Годі.

Ізольда

А це цікаво: небо? чи — земля?

Горбунів

(незадоволено)

Ізольдо!

Костомаров

Філософія ж не 'днака — уся й біда.

Шевченко

У мене — Фейєрбах,
а в нього — Шопенгауєр.

Костомаров

(роздосадуваний)

Ну й добре!
Не говоріть уже! Мовчіть! Кінець!
Давайте краще ми стола підсунем.

(Костомаров, Горбунов та Ізоьда беруться підсовувати стола
Шевченко ж ізнов до вікна відходить).

Горбунов

Сюди, чи що?

Ізоьда

Та на середину ж.

(Поставивши стола, вони весь час його ще совають то сюди, то
туди, вивіряють — чи не хитається).

Костомаров

Спасибі. Стіл хитається ... Як Вагнер.
А гарний Вагнер?

Горбунов

(декламуючи)

О! Його «Тристан»! —
його Ізоьда! — ах, з кохання плаче
вона: чого це він не йде?

Шевченко

(тривожно)

Чого
і справді він не йде?

К о с т о м а р о в

Ти про кого це?

Ш е в ч е н к о

Я жду його,— мого натхненника
і брата...

М о р д о в е ц ь

Дивно це мені, що «брата»,
та ще й «натхненника».

Ш е в ч е н к о

(напівобернувшись)

Данило! Ти?

і ти таке говориш? Я дивуюсь!
без краю я тобі дивуюсь!.. Цар,
неситий кат, жорстокий, лютий —
роз'єднує народи, щоб душить.
То й ти його манеру переймаєш?
Хотів би ти, щоб Чернишевського
Шевченко звав не братом?

М о р д о в е ц ь

Ну, то зви вже

не тільки Чернишевського, а всіх
усіх, кого так сильно уподобав,
усяких там собі...

Ш е в ч е н к о

(обернувшись усім лицем)

О, ні, пробач:
не «всяких там собі», а найчесніших,
найкращих бо людей,— що за народ
життя своє віддасть не побоятися!

Мордовець

Це Добролюбов і Некрасов ?

Шевченко

Так!

Це Добролюбов і Некрасов! Герцен,
і Огарьов, і Салтиков - Щедрін!
А ти... щоб не дружив я? Так — не буде!
Бо не на те ріднимся ми — народ
російський, славний, — як і український,
в незламній боротьбі прославлений
народ!

Мордовець

Ну от. Тепер уже я винен.
Та ж я і сам проти царя, і сам
з міністрами борюсь...

Шевченко

Наполовину ?

Костомаров

Чекайте, друзі! От ще... завелись.

Горбунов

Та ще ж бо перед самим Новим роком, —
до чого це ?

Шевченко

(до Мордовця)

Того ж і душать нас,
що все наполовину робим.

Мордовець

Себто ?

Повинен я на Чернишевського
рівнятись? Ах! чи може на Тараса?

Ізоolda

(до Мордовця)

Не смійте ображати Кобзаря!
Він наш! Всьому народові належить!

Мордовець

Ну а чого ж він на одному став:
все: «Чернишевський! Чернишевський!»

(Розчиняються двері — увіходить Чернишевський з дружиною).

Чернишевський

Осьде

і Чернишевський сам!

Шевченко

(радісно)

О, брате мій!

Чернишевський

Тарасе! Любий!

(Кидаються один одному в обійми).

Костомаров

(до Шевченка)

Ну, дождався?

(До Чернишевською).

Тільки

й було розмови в нього, що про вас

Шевченко

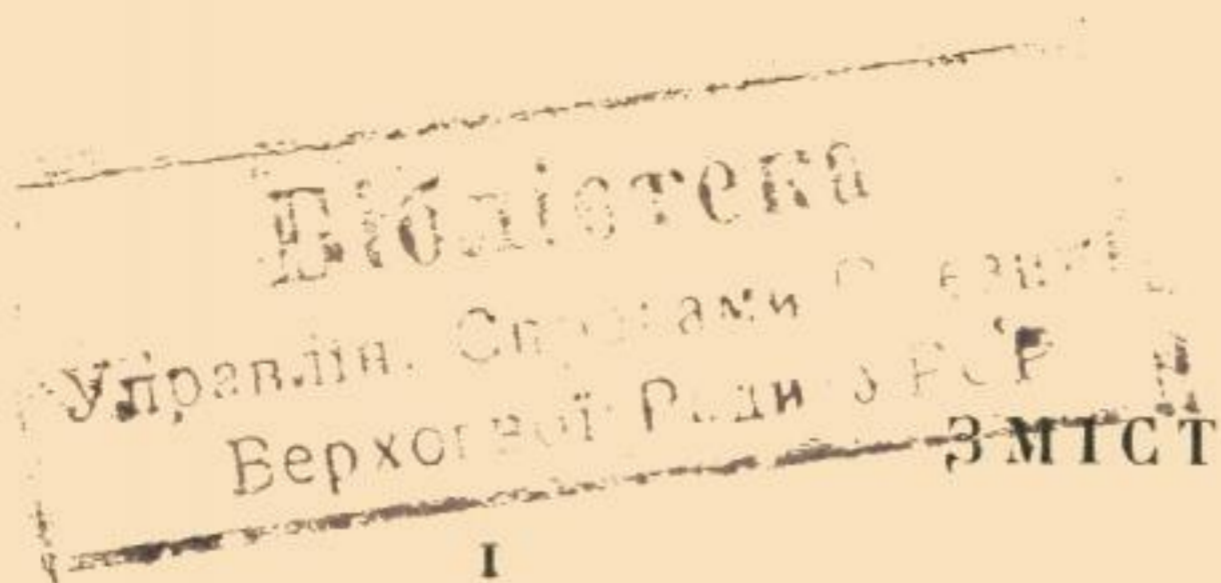
Та як же !.. боже мій ... який я радий
Іще раз дай обняти ... Ще ...

Чернишевський

Тарас!

(Обидва, побравшись за руки, від радості плачуть. Усі ж від радості сміються. Тільки Мордовець до вікна собі відходить).

I

На одержання ордена	5
Пісня про Сталіна	7
Живи, живи, красуйся	9
Пісня про маршала Тимошенка	10
Ганнусенька із Західної України	12
Рум'яна та руса	14
В українськiм місті Львові	16
Федькович у повстанця Кобилиці	18
Юнь	23
Дитинство Ованеса	28
Максиму Рильському	32
Пісня санітарки	35
Наталя Ужвій	39
В ім'я людей	41
Лідка	43
Пам'яті О. Петрусевко	46
Леонтович	48
На день свята Ольги Кобилянської	49
Їдемо з Великої Багачки	51
З мого дитинства	53
А. С. Кримський	58

II

Сталін на фронті (із колективної поеми)	63
Сковорода і Біснுவатий	67
А Оксавка й Яринка полюбили Кетовського	82
Шевченко і Чернишевський	89

Друкарня ім. М. В. Фрунзе. Харків, пров. Фрунзе, 6.
 БФ-175. Зам. 31. Тираж 15.000. 4¹/₄ друк. арк. Видання 1059.
 Пап. ф. 72 × 105 — 51 кг. 2¹/₈ пап. арк. В 1 пап. арк. 133.000 літ.
 Здано в роботу 11-I-41 р. Підписано до друку 16-I-41 р.

Якщо в цій книжці будуть дефекти, просимо повернути її
 для заміни на адрес: Харків, пров. Фрунзе, 6. Друк. ім. Фрунзе

КОНТРОЛЬ
№ 1

A